

Anniina Jounila

”MEIJÄN KYLÄN” LUKUSEURA

Lukuseuratoiminta 1800-luvun Raahessa

”MEIJÄN KYLÄN” LUKUSEURA

Lukuseuratoiminta 1800-luvun Raahessa

Anniina Jounila
Opinnäytetyö
Syksy 2019
Kirjasto- ja tietopalvelun
koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden perustutkinto, Kirjasto- ja tietopalvelu

Tekijä(t): Anniina Jounila
Opinnäytetyön nimi: ”Meijän kylän” lukuseura: Lukuseuratoiminta 1800-luvun Raahessa

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2019 Sivumäärä: sivut 50+11

Lukuseurat toimivat 1700- ja 1800-luvuilla. Pohjanlahden kaupungit olivat lukuseuratoiminnalle otollista aluetta, sillä vilkkaan merenkulun ansiosta uudet kulttuurivaikutukset saapuivat merenrantakaupunkeihin aiemmin kuin sisämaahan. Suurimmat ja merkittävimmät lukuseurat toimivat Vaasassa ja Kokkolassa. 1700-luvulla Saksassa syntyi kulttuurisen käyttäytymisen muoti, jossa lukeminen oli huvittelun väline. Ilmiötä kutsuttiin lukukiihkoksi tai lukuvimmaksi. Lukuseurojen kirjallisuuden pääpaino oli historiassa ja maantieteessä. 1800-luvulla yleistyivät romaanit, joita luettiin ajanviettotarkoitukseen.

Raahen perustettiin lukuseura vuonna 1821. Kaupungin porvarit antoivat kirjansa apteekkari Carl Wichmannin säilytettäväksi. Lukukirjasto toimi Carl Wichmannin tiloissa vuoteen 1830, kunnes sensuuriylihallituksen asettamat kirjatakavarikot saivat porvarit hajottamaan lukuseuransa. Raahessa on toiminut sekä ennen että jälkeen lukuseuran yksityinen lainakirjasto.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millainen lukuseuratoiminta on ollut 1800-luvun Raahessa sekä millaista kirjallisuutta lukuseura on käyttänyt ja millaisia kirjapidoksia tuohon aikaan on käytetty. Opinnäytetyön toimeksiantaja on Oulun Ammattikorkeakoulu.

Tutkimus on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tarkoituksena oli tehdä selvitys Raahen lukuseuratoiminnasta 1800-luvulla. Lähteinä on käytetty teoksia koskien Suomen yleisten kirjastojen historiaa ja lukuseurojen historiaa, lehtiartikkeleita ja joitakin Internet-lähteitä. Lähdemateriaalina käytettyä aineistoa on tarkasteltu lähdekriittisesti ja käyttäen historiallista tekstianalyysiä.

Tutkimuksella on saatu yksi näkökulma Pohjanlahden kaupunkien ja Raahen lukuseuratoiminnasta, lukukirjastojen kirjallisuudesta ja kirjansidonnasta 1800-luvulla. Historiantutkimuksessa näkökulmia on yhtä paljon kuin tutkijoitakin. Uusia näkökulmia voisi löytyä erilaista tutkimusotetta käyttämällä ja tutustumalla tarkemmin lukuseurojen kirjallistoihin. Kirjallistojen perusteella voisi selvittää tarkemmin, miten ulkomainen kirjallisuus on saapunut ja levinnyt Suomessa.

Asiasanat: lukuseurat, kirjallisuus, Raahes.

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Library and Information Services

Author: Anniina Jounila

Title of thesis: "Our village" reading society: reading society activities 19th in Raahe

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2019 Number of pages: 50+11

Reading societies were active in the 18th and the 19th centuries. The cities along the Gulf of Bothnia were propitious for reading societies due to the lively shipping, cultural effects arrived to the coastal cities first. The biggest and most significant reading societies were in the cities of Vaasa and Kokkola. In the 18th century Germany a novel fashion of cultural behavior where reading was a tool of amusement was introduced namely reading mania. Main focus of literature was on history and geography. In the 19th century novels which were read for entertaining purposes became more common. The reading society of Raahe was founded in 1821. The bourgeoisie of the city gave their books to pharmacist Carl Wichmann to be stored. Library of reading society was premises until 1830. However, due to confiscations caused by censorship made bourgeoisie to close their reading societies. There has been private library before and after the reading society in Raahe.

The goal of this study is to clarify what kind of reading society activities there were in the 19th century Raahe and what kind of literature and book bindings were used in the reading society at the time. This thesis was commissioned by Oulu University of Applied Sciences. This study is qualitative with the focus on history. The purpose was to conduct a review on reading society activities in the 19th century in Raahe. The sources used in this study consist of the history of common libraries and reading societies in Finland, newspaper articles and a few online sources. The source material was reviewed with a high level of source criticism using a historical text analysis.

This study has provided one perspective to the literature and bookbinding of the reading societies in the 19th century along Gulf of Bothnia and in the city of Raahe. In the field history as a science there are as many perspectives as there are researchers. New perspectives may be discovered by using different approaches and becoming more familiar with the reading society libraries. Based on list of books in the reading society libraries could be possible to examine more closely how foreign literature arrived and spread in Finland.

Keywords: reading society, literature, Raahe.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	HISTORIALLISTA KVALITATIIVINEN OPINNÄYTETYÖ	8
2.1	Tutkimusprosessi	8
2.2	Tutkimusongelmat	9
2.3	Tutkimusmenetelmät ja lähdemateriaali	10
3	LUKUSEUROJEN HISTORIA.....	11
3.1	Lukuseurojen toiminta	13
3.2	Lukuseurat Pohjanlahden kaupungeissa.....	15
3.2.1	Vaasan lukuseura	16
3.2.2	Kokkolan lukuseura	17
3.3	Lukuseurojen kirjastot.....	18
4	LUKUKULTTUURI 1800-LUVULLA.....	20
4.1	Pohjanmaan lukuseurojen kirjallisuus.....	21
4.2	Sensuuriylihallitus	24
5	"MEIJÄN KYLÄ" 1800-LUVULLA.....	26
5.1	Yksityinen lainakirjasto ennen lukukirjaston perustamista.....	27
5.2	Raahen lukuseura.....	28
5.3	Lukuseuran kirjallisuus	30
5.3.1	Kirjallisuusjakauma	33
5.4	Kirjastotoiminnan jatkuminen lukuseuran lakkauttamisen jälkeen	34
6	KIRJANSIDONTA.....	36
6.1	Kirjansidonnän aikakaudet	36
6.2	Kirjansidonta ja kirjasidokset Raahessa	39
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
8	POHDINTA	45
	LÄHTEET.....	47
	LIITTEET	51

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni aion käsitellä 1800-luvun Raahen lukuseuroja ja niiden käyttämää kirjallisuutta sekä 1800-luvun Raahen kirjansidontaa. Tutkimuksen pohjaksi aion myös tarkastella Pohjanlahden kaupungeissa 1800-luvulla olleita lukuseuroja ja lukukulttuuria. Tutustun Raahen kaupunginkirjastossa olevaan kotiseutukokoelmaan, johon kuuluu lukuseuralta säilyneitä kirjoja, porvareiden tekemiä kirjalahjoituksia sekä Raahessa toimineille yksityisille lainakirjastoille kuuluneita kirjoja. Tämän kokoelman pohjalta tutkin, millaista ja minkä kielistä kirjallisuutta Raahessa on käytetty 1800-luvulla ja millaisia kirjasidoksia säilyneissä kirjoissa on.

Rajasin lähdemateriaalin koskemaan vain kirjallisia lähteitä, enkä käyttänyt materiaalin hankintaan haastatteluja tai arkistomateriaalia. Lähdemateriaalia olen tutkinut lähdekriittisesti, jotta ne olisivat tarkoituksenmukaisia tähän työhön. Olen hakenut vastauksia tutkimusongelmiin aiemmin tehdyistä tutkimuksista koskien suomalaisten lukuseurojen historiaa ja 1800-luvun kirjallisuutta. Lisäksi olen käyttänyt lähdemateriaaleina Suomen yleisten kirjastojen historiaa, joitakin Internet-lähteitä sekä lehtiartikkeleita. Kirjasidosten selvittäminen vaati kirjojen tutkimista paikan päällä, joten kävin Raahen kaupunginkirjastossa tutustumassa kotiseutukokoelmaan kuuluviin vanhoihin kirjoihin.

Halusin antaa opinnäytetyölleni nimen, joka kuvastaa jollain lailla Raahea. ”Meijän kylä” on vanhojen raahelaisten vaatimattomasti käyttämä hellittelynimi Raahelle. Raahe oli alun perin varsin vaatimaton yhteiskunta, joka sitten kuitenkin kasvoi Suomen suurimmaksi merenkävijäkaupungiksi. 1800-luvulla ”Suur-Raahe” nousi kahden tulipalon ja sodan jälkien jättämille raunioille. Vanha Raahe oli menneinä vuosina ihana ”meijän kylä”. (Paulaharju 1965, 23–25.)

Lukuseuroilla on ollut tärkeä merkitys suomalaisen kirjastolaitoksen historiassa. Lukuseurojen kirjastot olivat ensimmäisiä laajemmalle piirille avautuvia, yhteisillä varoilla perustettuja kirjakokoelmia. Niitä muodostettaessa on eräissä tapauksissa ollut viitteitä tulevaan kirjastotyyppiin. (Nurmio 1947, 45.)

Opinnäytetyössäni käytetty tutkimusmenetelmä on historiallis-kvalitatiivinen, eli opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Luvussa 2 käsitelen historiantutkimuksen etenemistä prosessina ja tutkimusongelmia.

Luvussa 3 avataan lukuseurojen historiaa maailmalla ja Suomessa Pohjanlahden kaupungeissa, sekä lukuseurojen kirjastojen toimintaa. Vaasan ja Kokkolan lukuseuroja on käsitelty omissa alaluvuissaan, sillä ne olivat kaksi suurinta ja merkittävintä lukuseuraa Pohjanmaalla 1800-luvulla. Tutustumalla näiden kahden lukuseuran toimintaan, saadaan käsitys siitä, millainen lukuseuratoiminta Raahessa on ollut. Lukuseurat ovat toimineet kaupungista riippumatta varsin samanlaisella periaatteella.

Luvussa 4 kerron lukuhalun tai lukuvimman synnystä 1700-luvulla ja siitä, miten lukuhalu rantautui Suomeen. Luvussa tarkastellaan myös lukuseurojen käyttämää kirjallisuutta kirjallisuuskajaan perusteella sekä sensuurihallituksen asettamia rajoituksia.

Luvussa 5 keskitytään 1800-luvun Raahen, ”meijän kylän”, lukuseuraan ja yksityisiin lainakirjastoihin ennen ja jälkeen lukuseuran. Lisäksi tarkastelen lukuseuran käyttämää kirjallisuutta kirjallisuuskajaan perusteella sekä sitä, mihin kirjastoon Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmassa olevat vanhat kirjat ovat kuuluneet.

Käsittelen luvussa 6 kirjansidontaa eri aikakausien aikana sekä kirjansidontaa Raahessa. Millaisia kirjansidoksia Raahen vanhoissa säilyneissä kirjoissa on ja onko Raahessa ollut omia kirjansitojia, jotka ovat mahdollisesti työskennelleet lukuseuran toimintavuosien aikana.

2 HISTORIALLISTA-KVALITATIIVINEN OPINNÄYTETYÖ

Käsitykset historiantutkimuksesta eivät ole yksiselitteisiä tai yhtäpitäviä. Joku voi pitää sitä taiteena, joku tieteenä tai asiana, joka ei vielä ole ollut tiedettä, mutta jolla on edellytykset tulla tieteenä. Joku voi kokea historiantutkimuksen myös jonkinlaisena elämäntarkasteluna. Historia ei ole muodollinen tai eksakti tiede kuten matematiikka, vaan se kuuluu lähinnä kokemustieteiden ryhmään. Kokemustieteillä tarkoitetaan tieteitä, jotka pyrkivät päättämään ja saamaan selville jotakin itse asioista eikä vain niiden muodollisista suhteista. (Renvall 1983, 11–12.)

Historiaa voidaan pitää reaktionä ihmisen toiminnan jättämiin jälkiin. Se ei aina esiinny kirjallisena, vaan historiaa voidaan esittää myös kuvina tai musiikkina. Historiaa voi esittää kuka tahansa, se ei vaadi koulutusta tai ammattilaisuutta, ja pääosa historian esittäjistä onkin muita kuin alan ammattilaisia. Historiantutkijan tehtävänä on selvittää, miten asiat olivat, ei miten niiden uskotaan tai väitetään olevan. Kiistatonta totuutta on kuitenkin vaikea selvittää. (Kalela 2000, 13, 24–25.)

2.1 Tutkimusprosessi

Historian tutkimusprosessi aloitetaan valitsemalla aihe, kysymyksenasettelu, näkökulma ja konteksti. Koska historiallista tutkimusta tehdään pääasiassa kirjallisesta aineistosta, on tavallisin käytetty metodi historiallist-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lisäksi käytetään kvantitatiivisia eli tilastollisia metodeja. (Hietala 2001, 23.)

Koska tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä, yksittäisessä tutkimuksessa on arvioitava tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa nousevat esiin kysymykset totuudesta ja tiedon objektiivisuudesta. Tietoteoreettisessa keskustelussa erotetaan neljä erilaista totuusteoriaa: korrespondenssiteoria, totuuden koherenssiteoria, pragmaattinen totuusteoria ja konsensusukseen perustuva totuusteoria.

Korrespondenssiteoriassa väite on totta vain, jos se vastaa todellisuutta. Koherenssiteorian mukaan väite on totta, jos se on yhtäpitävä tai johdonmukainen muiden väitteiden kanssa, joskaan totuus ei voi olla ristiriidassa itsensä kanssa. Pragmaattinen totuusteoria liittyy tiedon käytännöllisiin

seuraamuksiin, eli uskomus on tosi, jos se toimii ja on hyödyllinen. Konsensukseen perustuvassa totuusteoriassa ihmiset voivat luoda yhteisymmärryksessä ”totuuden”. Yksinkertaisesti sanottuna korrespondenssiteoria liittyy maailmaan, joka voidaan varmentaa aistihavainnoin, kun taas konsensukseen perustuva totuusteoria on ihmisten luomia sopimuksia ja kielikuvia. Pragmaattinen totuusteoria pohjautuu vahvasti erilaisiin toimimisen mahdollisuuksiin, ja koherenssiteoria on vahvimmillaan rationaalisen tiedon alueella. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 132.)

Tutkimuksen tekeminen on prosessi, jossa haetaan vastauksia tutkimusongelmiin. Prosessi ei aina etene suunnitelmien mukaan, joten tutkijan olisi hyvä valmistautua mahdollisuuteen, että ennakkosuunnitelmat muuttuvat. Tutkimusprosessi ei lopu yhden tutkimuksen tultua valmiiksi, vaan se saattaa herättää uusia mielenkiinnonkohteita ja kysymyksiä. (Alasuutari 2001, 277–278.)

Oma henkilökohtainen kiinnostus historiaa tutkiessa on tärkeää, sillä tutkimusprosessi on pitkä ja vaativa. Lähdeaineistoa voi olla runsaasti, ja alkuvaiheessa tutkija tulee usein lukeneeksi tutkimuksen kannalta turhaa materiaalia. Oman näkökulman löytäminen voi tuottaa ongelmia. Sen vuoksi tutkijalle onkin tärkeää saada palautetta ja mahdollisuus luetuttaa tekstiään koko tutkimusprosessin ajan. (Autio, Katajala-Peltomaa & Vuolanto, 2001 146–147.)

2.2 Tutkimusongelmat

Opinnäytetyössäni haen vastauksia kolmeen keskeiseen kysymykseen, jotka ovat:

1. Millaisia lukuseurat olivat 1800-luvun Raahessa?
2. Millaista lukuseuran kirjallisuus oli?
3. Millaisia kirjasidoksia Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmasta löytyy?

Tutkimusongelmaan tiivistyy tutkimuksen aihe, joka kuvaa koko työn tarkoituksen ja tavoitteet. Tutkimusongelma puretaan erillisiksi kysymyksiksi, joihin vastaamalla ratkaistaan tutkimusongelma. Tutkimusongelmiin etsitään vastauksia tutkimusmenetelmien ja kirjallisen materiaalin avulla. Kirjallista aineistoa voidaan käyttää joko sellaisenaan tai muun aineiston tukena ja täydennyksenä. (Kananen 2008, 51.)

2.3 Tutkimusmenetelmät ja lähdemateriaali

Yleisimmät laadullisessa tutkimuksessa käytetyt aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva aineisto. Tutkittavasta ongelmasta ja tutkimusresursseista riippuen näitä aineistomenetelmiä voidaan käyttää joko rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä. Historian analyysi on tekstianalyysiä ja luo kokonaiskuvan menneisyydestä sekä kuvaa historian tapahtumia niin kuin ne todellisuudessa tapahtuivat. Todellisuutta tarkastellaan ulkopuolelta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73, 105–106.)

Tässä historiallis-kvalitatiivisessa opinnäytetyössä tarkoituksenmukaisin aineistonkeräysmenetelmä on ollut kriittiseen ja tutkivaan lähestymistapaan perustuva kirjallisen lähdemateriaalin läpikäyminen. Lähdekriittisessä ajattelutavassa on keskeistä päästä käsiksi varmaan tietoon. Muistinvarainen tieto lähdekriittisessä ajattelutavassa on epäluotettavaa tietoa. Ajallisen välimatkan kasvaessa erehdykset lisääntyvät ja kokemukset sekä ajatukset muuttuvat. Samoja lähteitä on mahdollista lukea monella eri tavalla. Tavoitteena on silloin varman tiedon sijaan hedelmällinen tieto. (Kalela 2000, 90.)

Pohjanmaalla ja Raahessa 1800-luvulla toimineiden lukuseurojen ja niiden kirjallisuuden selvittämiseksi on käytetty erilaisia teoksia koskien suomalaisten yleisten kirjastojen historiaa ja lukuseurojen historiaa, lehtiartikkeleita sekä joitakin Internet-lähteitä. Kirjallisuuden selvittämiseksi on käytetty 1800-luvun kirjakulttuuria käsittelevää teosta, lehtiartikkeleita lukuseurojen säilyneistä kirjoista ja Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmaan kuuluvaa kirjaluetteloja. 1800-luvulla käytettyjen kirjasidosten tutkimiseen on käytetty aiheesta kertovia teoksia sekä tutustuttu Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmassa oleviin kirjoihin, joista osa on kuulunut lukuseuralle ja sen jälkeen toimineelle lainakirjastolle.

3 LUKUSEUROJEN HISTORIA

Lukemisen tyylin ja määrän muutos oli 1700- ja 1800-luvuilla Euroopassa historiallinen ilmiö, jota voidaan kutsua lukemisen vallankumoukseksi. Maallisten kirjojen lukemisesta tuli jokapäiväistä, ja kulttuurin muutos synnytti uusia sosiaalisia innovaatioita: lukuseuroja ja lainakirjastoja. (Mäki & Mäkinen 2018, 33.)

Lukuseurat toimivat 1700- ja 1800-luvulla eräänlaisina osuustoiminnallisina yrityksinä, joiden tarkoituksena oli hankkia luettavaa jäsenilleen. Benjamin Franklinin Yhdysvalloissa vuonna 1731 perustamaa kirjastoa pidetään yhtenä lukuseurojen kantamuotona, mutta laajamittaiset lukuseurat olivat pääasiassa saksalaisia ja anglosaksilaisia ilmiöitä. Ruotsissa *läsesällskapien* kulta-aika oli 1770- ja 1780-luvuilla. Suomen ensimmäinen lukuseura perustettiin Vaasassa vuonna 1794. Aloitteentekijöinä toimivat virkamiehet, vapaiden ammattien harjoittajat ja porvarit. Vaasan lukuseuran perustamista on pidetty Suomen yleisten kirjastojen alkuna, joskin tämä tieto on kiistanalainen. Suomeen perustetut lukuseurat olivat pääasiassa saksalaisista ja angloamerikkalaisista malleista omaksuttuja lukuseuroja. Suomessa lukuseurojen toimintaan otti osaa ruotsinkielistä kaupunkilaisväestöä säätyrajojen yli, mikä oli poikkeuksellista. Myöhemmin mukana oli myös naisia, jotka toimivat taustalla tai olivat perineet miehensä lukuseuraosakkuuden. Lukuseurojen ylläpitämiä kirjastoja kutsuttiin lukukirjastoiksi. (Karjalainen 1977, 12; Mäki 2014, 97.) Luvuissa 3.1 ja 3.2 kerrotaan, miten lukuseurat toimivat ja miten niiden toiminta erosi nykyisistä yleisistä kirjastoista.

Lukuseuroja perustettiin Suomessa pääasiassa rannikkokaupunkeihin. Lehtikanto arvelee Karjalaisen (1977, 13) mukaan, että Suomen vanhimman lukuseuran perustaja, hovioikeuden asessori Olof Langenstein on saanut vaikutteensa Ruotsista, Tukholmasta, jonne oli perustettu lukuseura vuonna 1748. On kuitenkin mahdollista, että virike lukuseuran perustamiseen on tullut Henrik Gabriel Porthanilta, joka vieraili Vaasassa vuonna 1794. Porthan toimi Turun Akatemian kirjastonhoitajana ja on saattanut hyvinkin innostaa Langensteinin perustamaan lukuseuran. Vaasan lukuseura sai nimittäin alkunsa vain kolme viikkoa Porthanin vierailun jälkeen. Vaikutteita lukuseurojen perustamiseen on luultavasti saatu myös muualta ulkomailta kuin Ruotsista. Laivaliikenne oli tuohon aikaan vilkasta, joten paitsi aatteet myös varallisuus kertyi kaupankäynnin myötä, ja taloudelliset mahdollisuudet lisäsivät kirjallisuuden harrastamista. (Karjalainen 1977, 13.)

Turku sai oman lukuseuransa vuonna 1799, ja sen mallina on ollut Porthanin lähettämän kirjeen mukaan Upsalan lukuseuran kirjasto. Turun lukuseura toimi vuosina 1799–1822, kunnes sen toiminta vähitellen lakkasi keskusvirastojen muuttaessa Helsinkiin. Lukuseuran toiminta jatkui kuitenkin Helsinkiin vuonna 1819 perustetussa lukuseurassa, jonka jäseniksi tuli useita Turusta muuttaneita virkamiehiä. (Karjalainen 1977, 13.)

Vuosina 1800–1821 perustettiin lukuseuroja muun muassa Kokkolaan, Viipuriin, Raaheen, Ouluun ja Hämeenlinnaan. Hämeenlinnan lisäksi ainoa sisämaassa toimiva lukuseura oli Leppävirralla, jossa asui 1760-luvulla harvinaisen paljon lukuhaluisia pitäjäläisiä. Leppävirran lukuseura oli poikkeuksellinen, sillä se hyväksyi jäsenikseen myös naisia, mikä ei tuohon aikaan ollut tavallista. Naisjäsenistä huomattavin henkilö oli Vokkolan kartanon emäntä Karolina Envald, jolla oli myös oma yksityiskirjasto. (Sama, 12–15.)

Erilaisiin ammattikuntiin kuuluvat henkilöt, kuten lääkärit, juristit ja upseerit, perustivat ammatillisia eli fakkilukuseuroja. Tavalliset lukuseurat eivät jäsenkuntansa hajanaisuuden takia välittäneet ammatillisia kirja- ja aikakauslehtiä, eikä eri ammattialoilla ollut enää varaa olla seuraamatta alansa kirjallisuutta. Hampurissa toimii edelleen vuonna 1735 perustettu Commerz-Bibliothek, yksityinen yrityskirjasto. Commerz-Bibliothekin kaltaisia laitoksia ei syntynyt pienessä Pohjolassa, mutta samanlaisia piirteitä on ollut mukana lukuseuroissa ja seurapiiriklubeissa. (Mäkinen 2009a 64; Mäki & Mäkinen 2018, 37.)

Lukuseurojen rinnalla kehittyivät kaupalliset lainakirjastot, kirjavuokraamot, jotka olivat kaikkien maksukykyisten säätyläisten käytettävissä. Lainakirjastot olivat usein kirjakauppiaiden sivuliiketoimintaa, minkä vuoksi viranomaisten silmissä tällainen toiminta oli kirjakauppiaiden privilegio, erioikeus. Pikkukaupungissa ei ollut kannattavaa pitää sekä lukukirjastoa että kirjakauppaa ja lainakirjastoa. Vaasassa tämä ongelma ratkaistiin lukukirjastolla, johon kuului lainakirjaston piirteitä. Vaasan mallin mukaan Suomessa yleistyi luku- ja lainakirjaston sekamuoto, joka oli tyypillinen Pohjanmaan kaupungeissa. Monissa lukuseuroissa horjuttiin lukukirjaston ja puolikaupallisen lainakirjaston välillä. (Mäki & Mäkinen 2018, 38.)

Lukuseuraliikkeen elinkaareissa on havaittavissa viisi selkeästi enemmän tai vähemmän hahmotuvaa sukupolvea: suurvalta-ajan kaupunkiporvaristo, hyödyn ajan virkamies- ja pappisälymystö, kustavilainen valistus, kaukopurjehduksen ja fennomanian sukupolvi. Suurvalta-ajan porvarit tilasi-

vat sanomalehteä suurvaltakauden lopulla. Pohjanmaan lukuseuraesikoinen, Vaasan kirjatosieteetti, kokosi yhteen virkamies- ja pappisälymystöä. Kirjasosieteettia muodollisempia olivat lukukirjastot, joiden perustajia elähdytti kustavilainen aatellisvalistus. Kaukopurjehdus yhdisti Vaasan lukukirjaston ja siitä mallia ottaneita lukuseurojen porvarijäsenistöä, kun taas fennomania joko yhdisti tai erotti kansankirjastojen tukijoita. (Mäki & Mäkinen 2018, 53.)

Lukuseurojen lakkaaminen jätti jälkensä suomalaiseen sivistyneistöön, jolle ei enää ollut luettavaa tarjolla. Kansankirjastojen vähäiset kirjakokoelmat oli tarkoitettu rahvaalle, eivätkä ne tyydyttäneet vaativia lukijoita. Kansankirjastoja leimasi myös vahva ”köyhäinkirjaston” leima, eikä yleisen mieltipiteen mukaan sivistyneistön ollut soveliasta käyttää kansankirjastoja. (Karjalainen 1977, 12–15.)

3.1 Lukuseurojen toiminta

Lukukirjastot toimivat lainakirjastoina lukuseurojen sisällä. Niillä oli aukioloajat, kirjaluetelot ja nimetyt kirjastonhoitajat. Lukuseurojen jäsenistö koostui pääasiassa porvareista ja paikallisista virkamiehistä. Lukuseurojen kirjo ulottui aina löyhistä muutaman ihmisen piireistä satojen jäsenien seurapiiriklubeihin. Lukuseurat olivat ennen kaikkea keino hankkia tietoa. (Mäkinen 1994, 21; Mäki & Mäkinen 2018, 37.)

Lukuseurojen toimintaa ohjasivat säännöt, jotka vaihtelivat seurojen suuruuden ja niiden omaksu- mien menettelytapojen mukaan. Esimerkiksi saksalaisissa kaupungeissa lukuseurojen säännöt saattoivat olla hyvinkin yksityiskohtaiset, kun taas Suomen vaatimattomimmissa lukuseuroissa säännöt olivat yksinkertaisemmat. Muun muassa Hämeenlinnan lukuseuran säännöistä on aikoi- naan kirjoitettu sanomalehti Hämäläisessä, että seuran kirjasto tulee aina olemaan Hämeenlinnan kaupungin omana ja että kukin seuran jäsen maksoi seuraan tullessaan 10 riksiä¹ pankoossa² ja vuosittain kolme riksiä. Lukuseurojen kokoelmia kerrytettiin jäsenien maksamalla vuosittaisella jä- senmaksulla, ja kertyneillä varoilla hankittiin ulkomailta kirjallisuutta. (Nurmio, 1947, 14–15.)

Lukuseurat valitsivat jäsenistään kirjastonhoitajaksi jonkun, jonka tehtävänä oli huolehtia kirjojen tilaamisesta ja niiden kierrättämisestä jäsenten kesken. Kirjastonhoitajan tehtäviin kuului lisäksi pi- tää luetteloja, josta kävi ilmi kirjan numero, nimi, ostohinta ja sitomiskustannukset. Hän huolehti

¹ Riksi eli riikintaaleri on rahayksikkö, joka oli käytössä Ruotsissa 1500–1800-luvuilla.

² Pankko oli käytetty nimitys Ruotsin valtakunnan pankin kolikoista ja seteleistä.

myös siitä, kenelle kirjat oli lainattu ja että ne palautettiin ajoissa. Kirjastonhoitaja toimi lukuseuran rahastonhoitajanakin ottaen vastaan kerätyt varat ja huolehti niiden käyttämisestä. (Nurmio 1947, 14–15.)

Kirjojen lainaamista koskevissa säännöissä oli useita määräyksiä. Tilattujen kirjojen saapumisen ja sitomisen jälkeen kirjastonhoitaja lähetti ne seuran jäsenille luettaviksi. Kirjan mukana oli luettelo, jonka osoittamassa järjestyksessä kirjat kiersivät jäsenten keskuudessa. Jokainen kirjan mukana kulkeva luettelo oli erilainen. Kirjoja oli liikkeellä useita kappaleita kerrallaan, joten lukuseuran jäsenet eivät joutuneet odottamaan uutta lukemista liian kauan. Kirjat liikkuvat nopeasti, mitä edisti se, että jokaisen kirjan luetteloon oli merkitty määräaika, johon mennessä kirja oli luettava. Kirjan kierrettyä kaikilla jäsenillä se oli vapaasti lainattavissa, eikä sen palauttamiseen ollut määräaikaa. Kirjoista oli pidettävä hyvää huolta, ja jos jäsenet huomasivat jonkin kirjan likaantuneen tai rikkoutuneen, siitä oli välittömästi ilmoitettava muille jäsenille. Rikkoutuneen tai likaantuneen kirjan turmelija oli velvoitettu ostamaan uuden kirjan seuralle omilla varoillaan. Kirjojen arvo laskettiin ostohinnan ja sitomiskustannusten mukaan. (Sama, 16)

Nurmion mukaan lukuseurat pitivät vuosittain kokouksia, joissa tarkastettiin kirjastonhoitajan tekemä työ kuluneen vuoden aikana ja päätettiin seuran asioista, kuten kirjahankinnoista. Kokous kutsuttiin koolle lähettämällä jäsenille luettelo, johon näiden tuli tehdä merkintä kokouskutsun saamisesta. Poissaolijoiden oli tyydyttävä kokouksessa tehtyihin päätöksiin. Päätökset tehtiin joko enemmistön äänillä tai arpomalla, jos äänet menivät tasan. (Sama, 16.)

Lukuseuran jäsenyys oli mahdollista joko myydä tai luovuttaa jollekin toiselle. Seuran jäsenen kuoltua omaiset perivät hänen osuutensa. Jäsenet saattoivat myös muuttaa osuutensa vain kirjaston käyttöoikeuteen, jolloin häneltä veloitettiin vuosittainen lukumaksu siihen asti, kunnes hänen kirjastolle suorittamansa rahamäärä oli kulunut loppuun. Lukuseura pysyi koossa niin kauan, kun yksikin jäsenistä vastusti seuran lakkauttamista. Lakkauttamisen jälkeen seuran kokoelmat jaettiin arvalla tai sen mukaan, mitä kukanenkin oli seuralle maksanut. (Sama, 17.)

Lukuseurat saattoivat lainata kirjojaan ulkopuolisille henkilöille. Ainakin Kokkolan lukuseuran sääntöjen mukaan seuraan kuulumaton sai ottaa luettavakseen kirjan, jos jätti kirjastolle pantiksi täyden kirjan arvoa vastaavan summan ja maksoi lukumaksuna kahdeksasosan kirjan arvosta. Maksu oli korkea, mutta kirjat olivat kalliita ja niiden hankkiminen hankalaa. (Sama, 17–18.)

3.2 Lukuseurat Pohjanlahden kaupungeissa

Pohjanmaa oli otollista seutua lukuseurojen ja lainakirjastojen leviämislle. Merellisten yhteyksien vuoksi kulttuuristen virikkeiden omaksuminen ja kirjojen hankkiminen oli helppoa. Lisäksi monilla rannikon asukkailla oli sukujuuria ja sukulaisia Ruotsissa ja Saksassa. Rannikon asukkaat halusivat kuulua eurooppalaiseen lukevaan yleisöön. (Mäki & Mäkinen 2018, 37.)

Sanomalehtien tilausrenkaita voidaan pitää lukuseurojen ja lainakirjastojen edeltäjinä. Pohjanmaan porvaristo oli varhain liikkeellä, koska jo vuodelta 1691 on tieto Kokkolan pormestarin ja raatimiehien yhteistuumin tilaamasta Ruotsin ensimmäisestä sanomalehdestä *Ordinarie Post-Tijdschrift*. Sanomalehtien tilausrenkaiden rinnalle kehittyi uusia säätyrajat ylittäviä lukemisen yhteistyömuotoja: lukuseuroja ja kaupallisia lainakirjastoja. Vaasan ympäristökunnissa toimi 1760-luvun alussa *Bok-Societet* eli kirjatosieteetti tai -seura, joka oli varhainen lukuseuratyyppe. Kirjat kiersivät seuran jäsenten piirissä, mutta sillä ei ollut yhteistä kirjastoa. Seuran jäsenistöä edustivat virkamies- ja pappisälymystö, johon kuuluvat asuivat Vaasan lähipiirissä. (Mäki & Mäkinen 2018, 36–37.)

Pohjanlahden kaupungit saivat omat lukuseuransa 1800-luvun alkupuolella. Tunnetuimpia lukuseuroja Pohjanmaalla ovat Kokkolan ja Vaasan lukuseurat, joiden vaiheita on tutkittu pisimpään. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet Oulun ja sen naapurikaupunkien, Raahen ja Tornion, lukuseurat. Uudenkaarlepyyn lukuseuran perustamisvuodesta ei ole varmuutta. Lukuseuran perustamisasiakirjan allekirjoitti noin kolmekymmentä henkilöä, pääasiassa kauppaporvareita. Perustamisasiakirja on kuitenkin pelkkä luonnos, eikä siihen ole merkitty päiväystä. On kuitenkin mahdollista, että lukuseura perustettiin vuonna 1814. Perustamisasiakirjan allekirjoittajien joukossa on Zacharias Topeliuksen isä Zacharias Topelius vanhempi. Alkuinnostuksen jälkeen Uudenkaarlepyyn lukuseuran jäsenmäärä kutistui noin puoleen. (Mäki, 2014, 97; Mäki & Mäkinen 2018, 41.)

Oulun lukuseuran tarkkaa perustamisaikaa ei tiedetä, mutta todennäköisesti se on perustettu joitakin vuosia ennen vuotta 1830. Kaupungin ja läheisen maaseudun muutamat säätyläiset olivat apteekkari D.J. Skogmanin suunnitelman pohjalta järjestäneet yhteisen kirjaston. Mäkisen (2009, 58) mukaan Oulussa on saattanut toimia myös useampikin lukuseura 1820–30-luvuilla.

Torniossa oli lukuseuramaista toimintaa jo vuonna 1804, mutta varsinainen lukuseura aloitti toimintansa vuotta myöhemmin. Lukuseura tai *"Sällskaps Bibliothek"*, kuten seuran jäsenenä ollut piirilääkäri Henrik Deutsch sitä nimitti, koki kuitenkin vahinkoja vuoden 1808 sodassa eikä sen toiminta enää palautunut entiselleen. (Nurmio 1947, 10; Mäkinen 2007, 12.)

3.2.1 Vaasan lukuseura

Vaasan lukuseuraa voidaan pitää ainakin joidenkin Pohjanmaan rannikon lukuseurojen esikuvana. On mahdollista, että Vaasan lukukirjastohanke on saanut alkunsa hovioikeuden presidentin kreivi Carl Bonden ympärillä toimineesta aatellisesta lukupiiristä. Bonde siirtyi kuitenkin pois Vaasasta vuonna 1787, seitsemän vuotta ennen lukukirjaston perustamista. Vaasan lukuseuran jäsenistö oli aluksi virkamiesvoittoista, sillä Vaasa oli hallinto- ja koulukaupunki. Alkuaikojen jäsenistöstä ei kuitenkaan ole säilynyt täydellisiä tietoja, mutta perustajissa on ollut mukana kaupungin arvohenkilöitä, virkamiehiä ja upseereja. Myöhemminä vuosina lukuseuran jäsenistö porvarillistui huomattavasti. Jäseniin kuului myös naisia, jotka olivat joko osakkaiden puolisoita tai perineet osakkuuden puolison kuoleman kautta. Lukuseuran toiminta oli hyvin järjestettyä, sillä oli pitkäaikaiset kirjastonhoitajat, säännölliset aukioloajat ja painetut kirjaluettelot. (Mäkinen 1997, 159; Mäkinen, 2009, 46; Mäki & Mäkinen, 2018, 38.)

Lukuseuran kirjastonhoitajina toimivat ainakin Olof Langenstein ja kirkkoherra Sadelin, jotka molemmat pitivät työtä kutsumuksena ja tekivät pitkän kauden tehtävissään. Langensteinin aikana kirjaston kokoelma kasvoi nopeasti ja hankintaluettelot olivat viimeistelyjä. Vuoteen 1805 mennessä hankintaluetteloita oli ilmestynyt ainakin 15 vihkosta. Hankintaluetteloita on mahdollisesti jatkettu käsin, sillä myöhemmistä luetteloista ei ole tietoa. Sadelin puolestaan laati ensimmäisen koko kokoelman kattavan luettelon vuonna 1813. Tämän perusteella voidaan olettaa, että Sadelin järjesti alkutöinään kirjaston ja laati siitä yhtenäisen luettelon. Hän oli kirjoittanut nimensä luetteloon painettujen käytösääntöjen alle ilman lisämääreitä, kuten "lukuseuran puolesta" tai "kirjastonhoitaja", mikä korostaa hänen vastuutaan ja valtaansa. (Mäkinen 1997, 163.)

Vuonna 1813 julkaistun luettelon mukaan Vaasan lukuseuran kirjasto oli avoinna lauantaisin kello 16:sta 18:aan. Pyhän sattuessa kirjoja vaihdettiin samaan aikaan edeltäneenä arkipäivänä. Ilmoittautuminen seuran jäseneksi oli mahdollista kaikkina vuodenaikoina, ja maksu oli koko vuodelta kaksi pankkoriksiä, puolelta vuodelta yhden pankkoriksin ja neljännesvuodelta 32 pankkokillinkiä.

Lisäksi lainaajan oli maksettava saamistaan kirjoista panttimaksu, joka palautettiin kirjan palautuksessa. Lukuseuran kirjoja ei ollut lupa lainata muille, eikä niitä saanut viedä maalle tai kaupungin ulkopuolelle. Kirjoja pyydettiin kohtelevaan huolellisesti ja varovaisesti. (Nurmio 1947, 18.)

3.2.2 Kokkolan lukuseura

Myös Kokkolassa lukuseuratoiminta alkoi Ruotsin vallan aikana. *Läsande Sällskap i Gamle Carleby* kokosi yhteen kaupungin porvareita. Lukuseura perustettiin 28.6.1800 23 paikallisen merkkihenkilön voimin. Ensimmäisiä perustamisasiakirjan allekirjoittajia olivat muun muassa rovasti Anders Chydenius, pormestari Anders Söderlund, kaupunginlääkäri Johan Gottsmann ja apteekkari Gustaf Libeck. Virkamiesvähemmistöä Kokkolan lukuseurassa edusti tullinhoitaja Christoffer Hjertman, jonka poika Anders Jakob Hjertman on mahdollisesti kuulunut Raahen lukuseuran perustajajäseniin. A.J. Hjertman aloitti Raahen piirilääkärinä vuonna 1817 ja oli siellä lukuseuran osakkaana 1820–1830-lukujen taitteessa. (Kokkolan kaupunki 2016, viitattu 15.7.2019; Mäki & Mäkinen 2018, 40.)

Kokkolan lukuseuran toiminnasta on säilynyt runsaasti aineistoa, kuten käytösäännöt, kokouspöytäkirjoja ja suurin osa kirjakokoelmasta, joka nykyään on esillä Kokkolan kaupunginkirjastossa. Lukuseuran ulkopuolisillakin oli mahdollisuus lainata kirjoja seuran lukukirjastosta, mutta tätä mahdollisuutta ei ainakaan aluksi juurikaan käytetty hyväksi. Kokkola oli pieni kaupunki, joten lukuhaluimmat porvarit olivat lukuseuran jäseniä. Kuten Vaasassa, ei Kokkolassakaan lukuseuran kirjoja ollut lupa lainata muille välikäsien kautta. Lukuseuran säännöissä sanottiin, että jos kirjaa lainattiin muualle, sitä rikottiin tai liattiin, lainaaja menetti oikeutensa kirjastonkäyttöön eikä saanut kirjoista maksamaansa panttia takaisin. (Nurmio 1947, 17–18; Mäkinen 2009a, 56–57.)

Sensuuriasetusten iskiessä lukuseuran jäsenet hajottivat seuransa ja kirjastonsa kuin jättivät kokoelmansa sensuuriylivaltuutuksen käsiin. Toiminta kuitenkin jatkui parin vuoden päästä, tällä kertaa suljetuin ovin. Lukuseuran jäsenien mielestä sensuurilla ei ollut oikeutta puuttua suljetun seuran asioihin. (Mäkinen 2009a, 56–57.)

3.3 Lukuseurojen kirjastot

Lukuseurojen ensisijainen tarkoitus oli hankkia lukemista. 1700-luvulla ei ollut itsestään selvää, että kirjastot olisivat olleet tarkoitettuja tavallisten ihmisten lukuharrastusta varten. Lukukirjasto merkitsi pesäeroa aikaisempiin kirjastomuotoihin. Etenkin romaanien kysyntään pyrkivät vastaamaan myös yksityiset lainakirjastot kaupallisina yrityksinä. Näistä poiketen lukuseurojen tavoitteena ei ollut voitto, mutta ei myöskään hyväntekeväisyys. Seurat olivat tasa-arvoisten jäsenten yhteenliittymiä, ja osakas laittoi likoon osuutensa joko rahana tai kirjoina. (Mäki 2014, 101.)

Kirjastot olivat lukuseurojen sydän. Lukuseurojen jäsenet saivat hakea määrättyinä aikoina mieleistään lukemista kirjastoista, mikä muistutti kaupallisia lainakirjastoja, vaikka omistussuhteissa oli selvä ero. Samankaltaisuuksia oli kuitenkin paljon. Vaasan lukuseuran kirjasto lainasi kokoelmistaan maksua vastaan muillekin kuin seuran osakkaille. (Mäkinen 1994, 22.)

Ensimmäiset kaupalliset lainakirjastot toimivat Pohjanmaalla 1810-luvun lopulla Raahessa ja Oulussa. Raahen lainakirjaston omisti Johan Christian Wichmann, mutta kirjaston syntykertomus on arvoitus. J.C. Wichmannin isä Martin Christian Wichmann oli kotoisin Saksan Stralsundista, jossa lainakirjastot tunnettiin. On mahdollista, että Raahen lainakirjaston kokoelma on peräisin M.C. Wichmannin ajalta. (Mäki & Mäkinen 2018, 42.)

Oulussa toimi rinnakkain sekä lukukirjasto että kaupallinen lainakirjasto. Kirjastojen työnjaossa lukuseuran kirjasto jakoi miesvoittoiselle jäsenkunnalleen vakavaa ja asiapitoista luettavaa, kun taas lainakirjasto lainasi viihdyttävämpää luettavaa myös naisille. Oulun lukukirjaston perustamissuunitelman laati apteekkarina toiminut Daniel Johan Skogman. Lukuseuran toiminta tyrehtyi Oulussa kaupungin paloon vuonna 1822. Lukuseuralle kuuluneita teoksia on löydetty lahjoituskokoelmista Vaasan ja Turun kirjastoista. Kirjoihin on tehty omistajamerkintä *Bok-Cabinettet i Uleåborg*. Sensuuriasetusten jälkeen Oulun lukuseuratoimintaa ei todennäköisesti lakkautettu tai sitten se jatkui myöhemmin uudestaan niin kuin Kokkolassakin. Kirjakulttuuri liikkui Oulussa harmaalla alueella, sillä lukuseuralle hankittiin sensuuriasetusten jälkeen kielletty Napoleon-elämäkerta kommentaarilla. (Mäkinen 2007, 12; Mäki & Mäkinen 2018, 44–46.)

Lukuseurojen kirjastoja perustivat myös eri toimialojen edustajat. Suomen Tarkk'ampujapataljoonan upseeriklubin lukuyhdistyksen säännöt vahvistettiin vuonna 1841, ja vuonna 1847 perustettiin

Akateeminen Lukuyhdistys. Nämä lukuyhdistykset jatkoivat toimintaansa, kun lukuseurat lakkasivat lähes kokonaan vuosisadan puolivälissä. Lukuseurojen toiminnan hiljenemisen syyksi on arveltu sensuuriasetuksia, jäsenien mielenkiinnon herpaantumista ja kirjakauppojen yleistymistä. Yhtenä merkittävänä syynä voidaan pitää myös edullisia ruotsalaisia romaaneja, joita saattoi tilata kotiin aikakauslehtien tapaan. (Karjalainen 1977, 15; Mäkinen 1997, 168.)

4 LUKUKULTTUURI 1800-LUVULLA

Lukeminen ei ole yksilökeskeistä ja sisäänpäin kääntyvää toimintaa, vaan se edellyttää kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa. Saksassa syntyi 1700-luvulla huomiota herättävä kulttuurisen käyttäytymisen muoti, jossa lukemista käytettiin huvittelun välineenä. Ilmiötä kutsuttiin lukukiihkoksi tai lukuvimmaksi. Lukemisen vallankumouksen ytimessä oli siirtyminen toisto- eli intensiivisestä lukemisesta ekstensiiviseen lukemiseen, jossa ei enää tyydytty lukemaan toistuvasti samoja tekstejä, vaan tilalle alettiin etsiä uutta lukemista. Erityisesti sanoma- ja aikakauslehdet auttoivat ekstensiiviseen lukutapaan siirtymisessä. Lehtien ohella lukuhalua herättivät matkakirjat, elämäkerrat ja etenkin romaanit. Suomessa ekstensiivinen lukutapa esiintyi pienemmässä mittakaavassa kuin Saksassa. Ekstensiivinen lukutapa saapui lukupiirien ja lukukirjastojen syntymisen kautta suomalaisen sivistyneistön pariin. (Mäkinen 1996, 25–27; Mäki & Mäkinen 2018, 33.)

Suomen säätyläiset omaksuivat säännöllisen ja runsaan lukemisen 1700-luvun aikana. Lukuhalua tyydytettiin lukemalla monipuolisesti erilaisia kirjallisuudenlajeja. Säätyläiset seurasivat kirjallisuusmuodin vaihtelua ja varmistivat luettavan saantinsa monin eri tavoin: lukuseuroissa, lainakirjastoissa, tilaamalla sanomalehtiä ja romaanisarjoja sekä käymällä kirjakaupoissa. Tuohon aikaan rahvaan lukuhalusta ja mahdollisen lukuhalun tyydyttämisestä ei puhuttu. Säätyläistenkin lukuhalun herääminen oli pitkän kehityksen tulos, vaikka heidän omasta näkökulmastaan se oli itsestään selvä asia, yksi niistä tekijöistä, joka erotti sivistyneistön rahvaasta. (Mäkinen 2009b, 73–74.)

Matkakirjallisuuden, poliittisen historian ja elämäkertojen lukemisella oli ammatillista merkitystä porvareille. Tällaista lukemista kutsuttiin välineelliseksi eli instrumentaaliseksi lukemiseksi. Uskonnollinen lukeminen voitiin 1700- ja 1800-luvuilla katsoa instrumentaaliseksi lukemiseksi, sillä luterilaisen kaupunkiporvarin oli tunnettava Raamattu ja muut keskeiset uskonnolliset tekstit. Järkiperäisen tiedonhankinnan ohella lukemisen tarkoituksena oli yksilöllinen esteettinen tai viihteellinen mielihyvä tai vain lukuhalun tyydyttäminen. Romaanien yleistyessä lukeminen muuttui viihteellisemmäksi, mutta instrumentaaliseen ja uskonnollisen kirjallisuuden lukemiseen tottuneet ihmiset pitivät pinnalliselta tuntuvaa lukemista paheksuttavana. Pakonomainen lukuhalu tai jopa lukuvimma iski etenkin naiseen, joiden lukumaku muovasi suomalaisten lukukirjastojen kokoelmia. Viihteellisen kirjallisuuden, runojen, romaanien ja näytelmien, lukeminen yleistyi porvariston keskuudessa 1700-luvun lopulla. Tällaisen kirjallisuuden tuntemista pidettiin yleissivistävänä. Tämä käy

ilmi porvarien perukirjojen kirjalueteloista, joissa fiktiivisen kirjallisuuden osuus kasvoi vuosi vuodelta. (Mäki & Mäkinen 2018, 33–34.)

Kirjojen ostaminen ja omistaminen alkoivat yleistyä Suomessa 1700-luvulla, vaikka monet kirjat olivat niin kalliita, että niistä hankittiin vain osuuksia. Kirjojen omistaminen oli lukutaidon tavoin varsin vähäistä ja säädyn ja alueen mukaan jakautunutta. Kirjat olivat Ruotsin vallan aikana muuhun omaisuuteen verrattuna kalliita, joten ne arvioitiin perunkirjoituksissa useimmiten yksitellen nimeltä mainiten. Kirjavarallisuuden yleistyessä 1800-luvulla tarkemmat erittelyt katosivat ja kirjoista arviointiin vain niiden yhteenlaskettu arvo. Varhaisemmat tiedot porvariston ja alempien säätyluokkien yksityisistä kirjaomistuksista Suomessa perustuvat pääosin perunkirjojen ja huutokauppojen pöytäkirjojen kirjalueteloihin. (Ahola 2013, 21; Mäki 2014, 99.)

4.1 Pohjanmaan lukuseurojen kirjallisuus

Pääosa porvariston kirjoista 1700-luvulla oli uskonnollisia: virsikirjoja, hartauskirjoja, postilloita, Raamattuja ja virsikirjojen rinnalle ilmaantuvia hengellisiä laulukirjoja. Vasta vuosisadan loppupuolella kirjakokoelmiin ilmestyi maallista kirjallisuutta, kuten laki- ja virallisjulkaisuja, matematiikkaa ja käytännönläheisiä teoksia. Fiktiivistä kirjallisuutta porvariston kokoelmissa oli vain hyvin pieni osa. (Mäki 2014, 99–100.)

Lukuseurat hankkivat lukemista yhteisen päätöksen perusteella. Romaanien määrä kasvoi vuosikymmenestä toiseen, vaikka ensin kaunokirjallisuutta pidettiin kevytmielisenä luettavana. Suomalaisissa lukuseuroissa naisten kirjoittama kirjallisuus oli paremmin edustettuna kuin esimerkiksi saksalaisissa lukuseuroissa. Ainakin Vaasan lukuseuran kirjastossa kirjat pidettiin kaapissa kirjastonhoitajan selän takana. Jotkin teokset oli häveliäisyssyistä nimetty ranskankieliseksi, ettei kirjojen todellinen sisältö paljastuisi esimerkiksi alaikäisille. (Mäkinen 1997, 159; Mäkinen 2009a, 50.)

Vaasan lukukirjaston kokoelmista löytyi romaaneja, matkakirjoja, elämäkertoja, maantiedettä ja historiaa. Myös sanoma- ja aikakauslehtien kokoelma oli merkittävä. Vaasan lukuseuralla oli kaksi painettua kirjalueteloa (1813 ja 1828), jotka auttavat hahmottamaan kuvaa kirjaston kokoelmista. Ensimmäisen luettelon mukaan kokoelmissa on ollut 753 numeroitua sidosta ja toisessa 1099 kappaletta. Luvut eivät kuitenkaan ole täysin paikkaansa pitävät, sillä samoihin kansiin saattoi olla sidottuna useita nimekkeitä. (Mäkinen 1996, 27; Mäkinen 2009a 49.)

Lukuseurojen historiallinen kirjallisuus on ollut merkittävää, minkä myös Johan Vilhelm Snellman oli aikanaan huomannut. Snellman käytti nuorempana Kokkolan lukuseuran kirjastoa ja kertoi kirjoituksessaan *Tysklands historieskrivare och historisk läsning i Finland*, että lukukirjastoissa oli kaikki se historiallinen, ruotsinkielinen kirjallisuus, mitä oli saatavissa, ja teoksia luettiin ahkerasti, sillä ne olivat alituisen lainassa. Snellman mainitsee kirjoituksessaan, että myös muuta saatavilla olevaa kirjallisuutta lainattiin ja luettiin paljon. (Nurmio 1947, 22–23.)

Lukuseurojen jäsenet pääsivät kirjallisuuden kautta tutustumaan varsin laajasti ulkomaihin. Maantieteellinen kirjallisuus kilpaili kokoelmassa historiallisen kirjallisuuden kanssa, ja etenkin 1700-luvulla erilaiset matkakuvaukset olivat muotikirjallisuutta. Kokkolan kokoelman maantieteelliseen kirjallisuuteen kuuluvista 202 niteestä kahdeksankymmentä teosta kertoi Euroopan ulkopuolisista maista ja viitisenkymmentä Euroopasta, lukuun ottamatta Ruotsia ja Suomea käsitteleviä teoksia. (Sama, 24.)

Kolmanneksi suurin kirjallisuudenlaji lukukirjastojen kokoelmassa oli kaunokirjalliset teokset: romaanit, näytelmät ja runot. Ruotsinkielistä alkuperäiskirjallisuutta tässä lajissa edustivat esimerkiksi Anna Maria Lenngren, Adlerbeth ja Vitalis-Sjöberg. Kaunokirjallisuudesta löytyi maailmankirjallisuuden kuuluisia nimiä, kuten Beaumarchais, Wieland ja Walter Scott. Suurin osa romaaneista oli kuitenkin toisarvoisia, jotka jäivät aikansa päiväperhoiksi. Nämä teokset olivat yleensä sentimenttaalisia perheromaaneja tai kauhuromantiikkaa. Historia, maantieteen ja kaunokirjallisuuden lisäksi lukuseuran jäsenille tarjottiin luettavaksi filosofista ja uskonnollista kirjallisuutta, sekä talouselämän julkaisuja, aikakausjulkaisuja ja tieteellisiä sarjajulkaisuja. Esimerkiksi Tornion lukukirjastossa oli tarjolla Rosensteinin tunnettu teos *Om upplysningen*, ja Oulussa Gananderin *Mythologia Fennica*. (Sama, 24–25.)

Vaasan lukukirjaston vuonna 1813 laaditun luettelon mukaan kokoelmaan kuului 777 teosta ja se oli jaettu yhdeksään pääryhmään: Ruotsin historia, maantiede ym., yleinen historia, maantiede, topografia, valtiotieto ym., luonnonhistoria, fysiikka ja kemia, maatalous- ja lääketiede, uskonto, siveysoppi, filosofia, kaunokirjallisuus ja runous, elämäkerrat, matkakertomukset, romaanit sekä sanomalehdet. Teosmäärältään suurin ryhmä oli romaanit, joita oli yhteensä 223 kappaletta. Myös kaunokirjallisuus ja runous sekä matkakertomukset olivat hyvin edustettuina kokoelmassa. (Sama, 22, 26.)

Kokkolan lukuseuran kirjastoon hankittavien kirjojen tuli olla ruotsin- ja tanskankielisiä. Lukuseuran kirjaston kokoelma käsitti vuonna 1830 yhteensä 586 eri teosta. Historiallisen kirjallisuuden määrä koko kokoelmasta oli 32,9%, maantieteellisen 19,9% ja kaunokirjallisuuden 21,9%. Muuta kirjallisuutta, kuten taloutta ja luonnontieteitä, oli vähäisempi määrä. Kokoelmaan kuului muun muassa Johann Gottfried Herderin *Ideer tili mennisko-historiens filosofi*, erikoistutkimuksia Englannin, Ranskan, Saksan ja Venäjän historiasta sekä ruotsalaista historiallista kirjallisuutta. Lukuseura tilasi kirjansa ensin Tukholmasta, mutta siirtyi myöhemmin Turun kirjakaupan asiakkaaksi. Kirjat si-dottiin Kokkolassa vasikannahkasiin kansiin, jotka oli koristeltu kullanvärisin ornamentein. (Nurmio 1947, 21–22; Kokkolan kaupunki 2016, viitattu 15.7.2019.)

Uudenkaarlepyyn lainakirjastossa oli matka- ja elämäkertakuvauksia, poliittisia kirjoituksia, joitakin romaaneja sekä jokin kiinnostava sanomalehti. Yksityiskohtaiset tiedot kirjastojen kokoelmista on painettu kirjastoluetteloihin. Kokkolan lukuseuran kirjastoluettelosta on tallella kappale sensuuriylihallituksen asiakirjoissa. Seassa on myös luettelot Raahen, Oulun, Tornion, Hämeenlinnan ja Lep-pävirran kirjastoista. Kirjastoluetteloista käy ilmi, että historiallinen kirjallisuus on ollut eniten edus-tettuna lukuseurojen kirjastoissa. Toisena kirjamäärissä on ollut maantieteellinen kirjallisuus ja mat-kakuvaukset, kolmantena kaunokirjalliset teokset, kuten romaanit, näytelmät ja runoteokset. Li-säksi kokoelmista on löytynyt filosofiaa, uskonnollista kirjallisuutta, talouselämän julkaisuja, aika-kausjulkaisuja ja sarjajulkaisuja. (Nurmio 1947, 21–25)

Ennen Suomen sotaa Tornion kirjastossa oli 200 teosta, mutta sodan jälkeen kokoelma kutistui vain 37 teokseen. Lukuseuran jäsenet pääsivät lukemaan muun muassa teoksia *Voyage pittores-que au Cap du Nord* ja *Hylphers samlingar öfver Norrland*. Oulun lukukirjaston kokoelma taas käsitti 82 teosta, joihin kuului esimerkiksi julkaisut *Werldhistoriens Resultater af Dippolt*, *Historie oin Grek-lands närvarande frihetskrig af Blaquier* ja *Romerska antiqviteter af Nibelius*. Koska Oulussa toimi sekä lukuseuran kirjasto että kaupallinen lainakirjasto, ei lukuseuran kokoelmista ollut yhtään ro-maania. Viihdyttäväksi luettavaksi lasketut romaanit kuuluivat lainakirjaston kokoelmiin ja niitä oli-kin yhteensä yli 200 nimekettä. Lukukirjaston toiminta Oulussa hiipui joko osakkaiden erimielisyyk-sien vuoksi tai sitten kahden kirjaston rinnakkainen ylläpito ei enää ollut kannattavaa. (Nurmio 1947, 21; Mäkinen 2007, 12; Mäki & Mäkinen 2018, 46.)

4.2 Sensuuriylihallitus

”Painotuotteiden julkaisemista ja levittämistä rajoittavat sensuuriasetukset ja -lait olivat 1800-luvun alun Euroopassa osa kirjallista elämää”. Kirjastot saivat toimia vapaasti vuoteen 1802 saakka kenenkään puuttumatta niiden toimintaan. Sen jälkeen kaikki Ruotsin valtakunnan kirjastot määrättiin hovikanslerin valvontaan kuninkaallisella asetuksella. Asetuksen mukaan kirjallisuus ei saanut olla siveellistä paheksumista herättävää, hyvän maun vastaisia tai hallituksia, valtioita ja yksityisiä henkilöitä loukkaavia. Venäjän vallan aikana kirjastot toimivat melko vapaasti. Turun Akatemian konsistori valvoi Suomessa ilmestyviä julkaisuja ja senaatin prokuraattori ulkomailla painettuja kirjoja ennen kuin ne luovutettiin tilaajille. (Karjalainen 1977, 50–52; Mäki 2014, 98.)

Merellisten kulkuyhteyden ansiosta Pohjanmaan kaupunkeihin tuotiin sensuuriasetuksista huolimatta kirjoja entiseen tapaan Tukholmasta ja kauempaakin lähes esteittä. Suomi sai oman sensuuriasetuksensa vuonna 1829, eikä viranomaisten suurpiirteisyys käynyt enää laatuun. Sensuurikomitea hoiti käytännön valvontaa luku- ja lainakirjastojen sekä kirjoja maahantuonnin suhteen. Sensuurikomitean toimintaa seurasi sensuuriylihallitus, joka vahvisti komitean päätökset. (Mäki 2014, 98.)

Vaasan lukukirjastosta poistettiin 51 kiellettyä teosta, jotka olivat pääasiassa historiallisia. Vaarallimpia teoksia sensuuriasetusten mukaan olivat vallankumousta ja Napoleonin käsittelevät kirjat. Valistusaatetta koskevia teoksiakaan ei pidetty viattomina, joten kiellettyyn kirjallisuuteen kuuluivat muun muassa Voltairin *Pensées Philosophiques* ja *Melange de Litterature*. Myös Kokkolan lukuseuran kirjastosta poistettiin yli viisikymmentä teosta. Raahen ja Oulun lukukirjastot olivat huomattavasti pienempiä ja niistä takavarikoitiin seitsemäntoista ja neljätoista teosta. Uudenkaarlepyyn lukukirjastosta ei saatu mitään tietoa. (Karjalainen 1997, 52; Mäki & Mäkinen 2018, 45.)

Osa lukuseuroista ei suostunut luovuttamaan kiellettyjä teoksia sensuuriylihallitukselle. Etenkin porvarillisissa lukuseuroissa, kuten Kokkolassa ja Raahessa, esiintyi kansalaisrohkeutta olla luovuttamatta kirjoja. Kauppiaat ja laivanvarustajat olivat omaksuneet kansalaisyhteiskunnan arvot, johon eivät kuuluneet taantumukselliset sensuuri-toimet. Kaikista kirjoista ei edes tullut sensuurille tietoa, sillä painotuotteiden salakuljetus oli arkipäivää ja myös kirjakauppiaat harjoittivat sitä systemaattisesti asiakkaiden hyväksi. (Mäkinen 2009a 59–60).

Sensuuriylivaltuutuksen oli maksettava korvaus luovutetuista kielletyistä kirjoista, vaikka asetusten mukaan se olisi voinut jättää maksamatta. Kieltoasetukset vaikeuttivat lukuseurojen toimintaa. Eri-tyisesti niiden, jotka lainasivat kokoelmiaan myös ulkopuolisille. Kielletyt kirjat olivat kuitenkin periaatteessa kiellettyjä, vaikka olivatkin yksityisessä omistuksessa. Takavarikkojen uhatessa lukuseurat puolustautuivat hajottamalla kirjastoja, piilottamalla kirjoja tai järjestelemällä toimintaa uusiksi yksityisempänä luvalla tai luvatta. (Mäkinen 1997, 167–168; Mäki & Mäkinen 2018, 45.)

Sensuuriasetuksien vuoksi ainakin Kokkolan, Raahen ja Oulun lukuseurat lopettivat toimintansa väliaikaisesti. Kokkolassa lukuseuran toiminta jatkui myöhemmin yksityisemmin, eikä seuran kokoelmia enää lainattu ulkopuolisille. Sensuurin ja lukukirjastojen kirjojen takavarikoimisen jälkeen lukuseurojen kulta-aika alkoi olla ohi (Mäkinen 1997, 168; Mäki & Mäkinen 2018, 47).

5 ”MEIJÄN KYLÄ” 1800-LUVULLA

Raahen kaupungin perusti vuonna 1649 Pietari Brahe. Kaupungin nimi oli aluksi Salo, mutta vuonna 1652 nimi vaihtui *Brahestadiksi*. Myöhemmin nimi lyhentyi kaupunkilaisten suussa Raaheksi. Autonomian alkupuolella kauppamerenkulku kehittyi ja laajeni voimakkaasti. Raahesai tapulikaupungin oikeudet vuonna 1791, mikä mahdollisti kaupankäynnin Hollantiin, Ranskaan, Englantiin ja Välimeren maihin. Raahesta vietiin ulkomaille muun muassa tervaa ja pikeä. 1700-luvulla kaupunki oli suurimmaksi osaksi suomalainen, mutta 1800-luvun aikana ruotsalaisuus lisääntyi laajentuneen purjehtimisoikeuden seurauksena. Suomessa ei ollut merikouluja, joten laivurit ja perämiehet haettiin Ruotsista. Raahen kotiutuneet merimiehet avioituivat, muodostivat perheitä ja levittivät ruotsalaista kulttuuria ja ruotsin kieltä tuleville sukupolville. (Söderhjelm 1911, 164–165; Raahen kaupunki 2018, viitattu 6.8.2019.)

1800-luvulla Raahesai pieni maalaiskaupunki, jonka väkiluku oli 1170, joista vajaa kolmannes oli säätyläisiä ja porvareita. Vaikka kaupunki oli pieni, sen merkitys ei ollut vähäinen. Pohjanmaa toimi silloisen talouselämän keskuksena, ja kaupunkien ydinväestöön kuului merkittäviä porvarisukuja, joiden omistamat kauppahuoneet harjoittivat laaja-alaista liiketoimintaa: merenkulkua, ulkomaankauppaa, laivanrakennusta sekä tukku- ja vähittäiskauppaa. Merenkulun vilkastuessa rannikkokaupunkien väkiluku kasvoi. Vanha Raahesai merikaupunki, mikä oli kaupungille yhtä tärkeä ominaisuus kuin koulut ja kymnaasit Vaasalle ja Porvoolle. Vuonna 1810 kaupunki kärsi mittavia vahinkoja tulipalon tuhotessa raatihuoneen ja kolme neljäsosaa kaupungista. (Mäki 2014, 99–100; Raahen kaupunki 2018, viitattu 6.8.2019.)

Vaikka Raahesai ei ollutkaan oppikaupunki tai kirjallisesti valveutunut, Raahessa toimi 1850-luvulla pieni kirjasto ja kaupallinen yksityinen kirjasto jo 1800-luvun alussa. Koululojen puutteesta huolimatta on Mäen mukaan todennäköistä, että raahelaisissa porvarikodeissa oli totuttu lukemaan hengellisen kirjallisuuden lisäksi myös kaunokirjallisuutta. Lähes jokaisessa kodissa oli komea, hyvin sidottu raamattu ja virsikirja, mutta kaunokirjallisuuden määrä oli vähäisempi. Kaupunkilaisten kirjahyllyistä löytyi muutamia ruotsalaisia runoteoksia ja romaaneja. Romaanit olivat etenkin naisten mieleen, kun taas miehet lukivat sanomalehtiä suurella hartaudella. Vaikka kirjallisuus ei ollut suuressa suosiossa raahelaisten keskuudessa, eräs raahelainen alus ristittiin vuonna 1841 ilmestyneen Runebergin *Nadeschda*-runokokoelman mukaan. (Tallgren 1914, viitattu 20.8.2019; Mäki 2014, 101.)

Kirjojen saanti kaupungissa oli vaikeaa. Paikallinen kirjansitoja Jonas Westerlund myi silloin tällöin sitomiaan kirjoja – lähinnä raamattuja ja katekismuksia – verstaansa hyllyistä. Markkinoiden aikaan Raahen saapui kirjamyymälä, jossa oululaiset kirjansitojat kaupittelivat kirjojaan. Raahen ensimmäisen kirjakaupan perusti 1870-luvulla mamselli Eva Charlotte Heickell, joka tilasi kirjoja eri seuduilta. Aluksi kirjakauppa toimi vaatimattomasti mamsellin kirjoituspöydällä, eikä myytäviä kirjoja ollut kuin muutamia. Myöhemmin kirjakauppa kuitenkin sai oman liikehuoneistonsa ja nimikyltin. (Söderhjelm 1911, 259–260.)

5.1 Yksityinen lainakirjasto ennen lukukirjaston perustamista

Raahessa toimi 1810-luvulla nuoremman Wichmannin veljen, Johanin, omistama yksityinen lainakirjasto. Hänen isänsä Martin Christian Wichmann oli kotoisin Stralsundista, mistä lähteneenä hän oli mahdollisesti tuonut mukanaan Raahen pienen kirjaston sekä tiedon lukuseuroista ja lainakirjastoista. Stralsundissa nimittäin perustettiin yksi ensimmäisistä tunnetuista saksalaisista lukuseuroista. Isän kuoltua Johan Wichmann peri tämän kirjakokoelman. (Mäki 2014, 101–102.)

Kirjaluettelon mukaan yksityisen lainakirjaston säännöt olivat hyvin yksityiskohtaisia. Lainaohjeiden ankaruus kertoo, miten arvokkaana ja erityissuojelua vaativana omaisuutena kirjakokoelmaa tuohon aikaan pidettiin. Lainaohjeiden mukaan lainakirjastoa säilytettiin rouva Wichmannin luona. Koska kumpikaan Wichmannin veljeksistä ei ollut tuohon aikaan naimisissa, kyseessä on ilmeisesti ollut heidän äitinsä. Kirjasto oli avoinna maanantaisin, keskiviikkoisin ja lauantaisin kello 9:stä 11:een. Kirjan lainaajan oli jätettävä omakohtaisesti allekirjoitettu ja päivätty tilaus, jossa mainittiin lainaksi halutut kirjat. Tällä estettiin lainaaminen toisen nimissä. Kirjatilauksiin kehoitettiin kirjoittamaan useampi kirja, jotta lukija saisi riittävästi kirjoja siitakin huolimatta, että jokin hänen lainaksi haluamansa teos oli jo lainassa. Ohjeissa oli määräys myös siitä, montako kirjaa lainaaja sai kerrallaan lainata. Raahessa tai puolen peninkulmaa³ sen ulkopuolella asuva sai lainaksi neljä nidettä kerrallaan, kolmen peninkulman päässä asuva kahdeksan nidettä ja kuuden peninkulman päässä asuva 10 nidettä. Jos lainaaja asui yhdeksän peninkulman päässä, hänelle lainattiin 12 nidettä, ja kahdentoista peninkulman päässä asuva sai lainata 16 nidettä. Asumisetäisyydet vaikuttivat myös laina-aikoihin, jotka vaihtelivat neljästä viikosta kahteentoista viikkoon. Se, joka ei

³ Yksi peninkulma tarkoittaa noin kymmenen kilometrin matkaa

noudattanut laina-aikoja, joutui maksamaan jokaiselta niteeltä sakkoa, ja jo yhdenkin päivän ylittäminen laskettiin täydeksi viikoksi. Ainakin osa näistä ohjeista piti paikkansa myös lukuseuran lakauttamisen jälkeen perustetussa lainakirjastossa. (Nurmio 1947, 19.)

Kirjojen vahingoittamista koskevat määräykset olivat nekin yksityiskohtaiset. Jokaisesta kirjaan tulleet tahra, sivun taitumisesta tai muusta vahingosta joutui maksamaan viisi hopeakopekkaa⁴ ja kansien tai sivujen murtamisesta tai repimisestä 10-25 hopeakopekkaa. Jos kirja turmeltui lainauskelvottomaksi, oli sen turmelija velvollinen maksamaan kirjastolle siitä kaksinkertaisen summan. Jotta riidoilta vältyttiin, kirja tuli tarkastaa ennen sen lainaamista. Kirjoja ei sopinut kohdella tai kuljettaa miten tahansa, vaan lainaajalla piti kirjastoon tullessaan olla mukanaan joko puhdas liina tai paperia, johon kirjat voitiin kääriä. Yksityisen lainakirjaston käyttäminen oli maksullista, mutta lainausmaksujen määrä ei käy ilmi kirjaston käyttöohjeista, vaan jokaisen kirjaan oli erikseen painettu taksa, jonka mukaan summa maksettiin. (Sama, 18.)

J. C. Wichmannin yksityisen lainakirjaston kokoelma oli huomattavasti suurempi kuin lukuseuran kirjaston. Vuonna 1818 tehdyn kirjaluettelon mukaan Wichmannin kokoelma käsitti 424 nimekettä, kun taas lukuseuran sensuuriylihallitukselle lähettämän luettelon mukaan lukukirjaston kokoelmiin kuului 173 nimekettä. Wichmannin oman luokituksen mukaan lainakirjaston kokoelmista noin puolet oli romaaneja, viidennes näytelmiä ja lähes kolmannes historiaa, matkakuvauksia, elämäkertoja ja muita seka-aiheisia kirjoja. Lainakirjastoa säilytettiin vuodesta 1821 alkaen samassa paikassa kuin myöhemmin perustettua lukuseuran kirjastoa, joten on mahdollista, että kirjastosta on lainattu ulkopuolisille noudattaen lainakirjaston ohjeita. (Nurmio 1947, 10; Mäki 2014, 102.)

5.2 Raahen lukuseura

Raahen lukuseuran perustamisesta tiedetään vähän. Varmaa tietoa siitä, ketkä perustivat lukuseuran syksyllä 1821 tai montako jäsentä seurassa tuolloin oli, ei ole. Vuonna 1830 jäseniä oli kymmenkunta. Lukuseuran kirjasto toimi vuonna 1819 Raahen apteekkarina aloittaneen ja lukuseuraan kuuluneen Carl Wilhelm Wichmannin tiloissa. Samuli Paulaharjun piirtämän 1850–60-luvun Raahen asemakartan perusteella Carl Wichmann on asunut Kirkkokadulla Raahen kirkkoa vastapäätä, joten on mahdollista, että lukuseura on kokoontunut juuri siinä talossa. (Paulaharju 1965, 341; Mäki 2014, 101–120.)

⁴ Venäjän vallan aikana Suomessa käytetty rahayksikkö

Kirjastoharrastuksella oli jo aiemmin ollut vankka asema Wichmannin perheessä. Ajatus lukuseuran perustamisesta on saattanut syntyä, kun Raahen lainakirjaston omistanut J.C. Wichmann muutti Tornioon vuonna 1821 ja hänen kirjastonsa tai ainakin osa siitä jäi hänen veljensä Carl Wichmannin haltuun. Lainakirjaston osakkaat antoivat omia kirjojaan yhteiseen käyttöön ja lainakirjaston rinnalle syntyi lukukirjasto. Vuoden 1818 kirjaluettelon sisältämien lainausohjeiden mukaan lainakirjastoa säilytettiin rouva Wichmannin luona. On mahdollista, että Anna Wichmann huolehti myös lukuseuran kirjaston hoidosta. Sensuuriylhallitukselle lähetetyn kirjaluettelon on kuitenkin allekirjoittanut kaupunginviskaali Lundahl, joka oli yksi lukuseuran jäsenistä. (Nurmio 1947, 9–10; Mäki & Mäkinen 2018, 42.)

Mäen (2014, 102) mukaan Raahen lukuseurassa kaupungin varakkainta porvaristoa edustivat Fredrik Sovelius vanhempi ja Zacharias Franzén. Sovelius kuului tunnettuun vanhaan raahelaiseen kauppiassukuun. Fredrik Sovelius oli paitsi merikapteeni, myös laivanvarustaja ja kauppias. Lisäksi hän oli myös raatimies, kuten useat muutkin menestyneet yrittäjät. Zacharias Franzén tuli Oulusta maineikkaan Johan Langin liikkeen kirjanpitäjäksi ja avioitui myöhemmin Langin tyttären Johannan kanssa. Franzén oli Raahen toimeliaimpia miehiä, joka sai kauppaneuvoksen arvonimen vuonna 1830. Hänellä oli taipumusta runouteen, ja aina laskiessaan uuden aluksen vesille, hän lausui itse kirjoittamansa runon. (Söderhjelm 1911, 240; Sovelius-Sovio 2011, 189.)

Muita Raahen lukuseuraan kuuluneita olivat apteekkari Carl Wichmann, merikapteenit ja kauppiaat Adolph Dauers ja Gustaf Ferdinand Granberg, kaupunginnotaari Carl Gustaf Svanljung, piirilääkäri Anders Jakob Hjertman, kruununvouti Gabriel Bergbom sekä Raahen kauppakoulun toisena perustajana tunnettu laivanvarustaja Baltzar Fellmann. (Mäki 2014, 102.)

Toinen Fellmannin veljeksistä, Johan, oli hänkin innokas kirjallisuuden harrastaja, mutta todennäköisesti hän ei kuulunut lukuseuraan osakkaana. Hän kuitenkin peri kirjoja veljeltään Baltzar Fellmannilta tämän kuoltua. Saloisten kihlakunnan kruununvoudin G. Bergbomin perheen asuttama Ollinsaaren kartano oli tunnettu kulttuurikoti Raahessa. Bergbomilla oli runsas kokoelma romaaneja kotonaan, mutta perheen lapsilla ei kuitenkaan ollut lupa lukea niitä. Tuohon aikaan kannettiin huolta romaanien vahingollisesta vaikutuksesta lapsiin ja naisiin, sillä ne herättivät kiihkeää lukemisen halua. Raahelaisilla naisilla on kuitenkin ollut 1800-luvun loppupuolella oma lukuseuransa, joka toimi kauppaneuvos Franzénin toisen vaimon sisaren kotona. (Mäki 2007, 16; Mäki 2014, 102–103; Turunen 2018, viitattu 7.8.2019.)

Sensuuriasetukset iskivät myös Raahen lukuseuran kirjastoon. Kirjatakavarikot eivät kuitenkaan miellyttäneet lukuseuran jäseniä, vaan he pitivät tiukasti kiinni omista kirjoistaan piilottamalla ne viranomaisilta. Raahen maistraatin yrittäessä takavarikoida lukuseuran kirjoja oli seura jo hajotettu ja jokainen jäsen oli vienyt kokoelmastaan sinne lahjoittamansa kirjat. Lukuseuran jäsenet olivat päättäneet pitää itsellään sen, minkä olivat itselleen hankkineet, ja Oulun maaherralta jäi saamatta kaikki kieltoistalle asetetut kirjat. Sensuuriasetuksen jälkeen Raahen lukuseura päätettiin lakkauttaa 6. toukokuuta 1830. Raahen Porvari- ja Kauppakoululle lahjoitetuissa Johan Fellmannin kirjoissa on kuitenkin yllättäen kullattu selkäteksi ”Läse-Bibliothek”, mikä on hämmästyttävää, sillä osa kirjoista on julkaistu vasta lukuseuran lakkauttamisen jälkeen. Arvailujen varaan jää, jatkettiinko Raahessa lukuseuratoimintaa suljetuin ovi, kuten Kokkolassa tehtiin. (Nurmio 1947, 36, 40; Mäki 2007, 16; Mäkinen 2009a, 59.)

5.3 Lukuseuran kirjallisuus

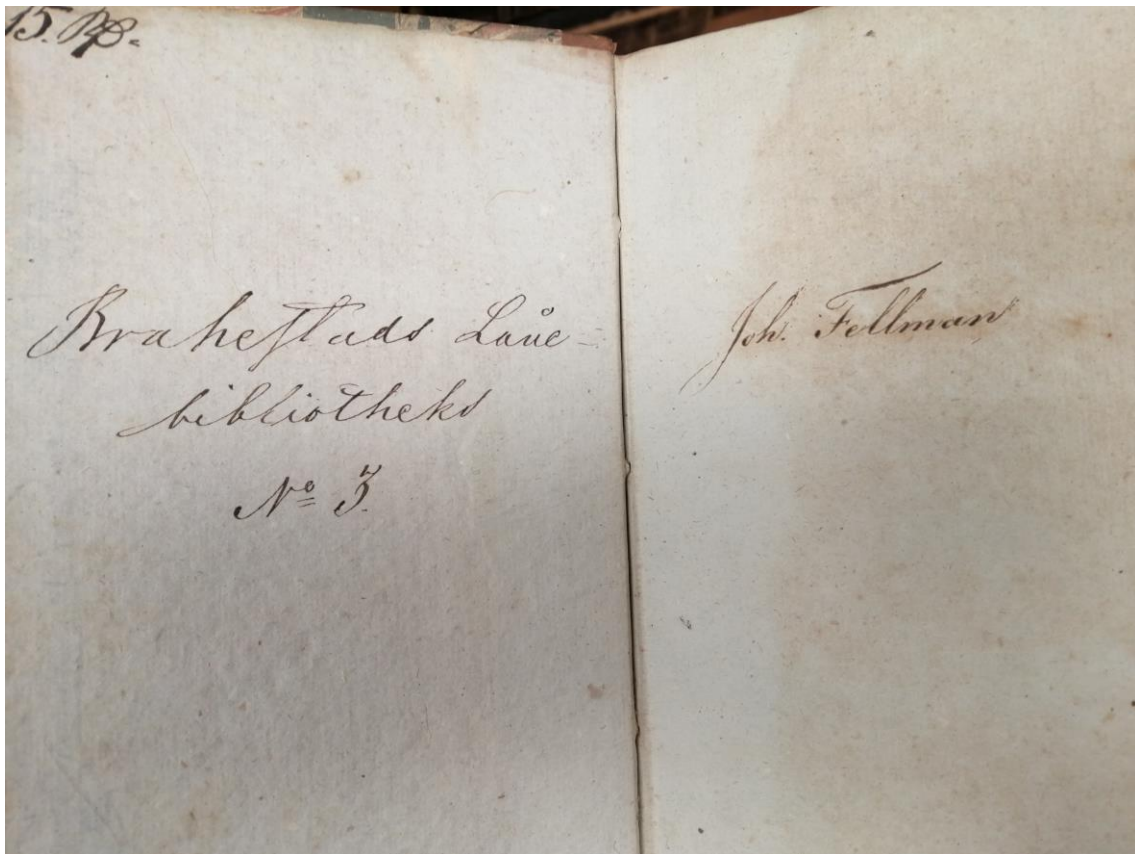
Lukuseuran kirjahankintoja varten kerättiin varoja arpajaisilla ja lahjoituksilla. Kirjoja seuran kokoelmiin lahjoittivat muun muassa Fellmannin ja Leufstadiuksen veljekset. Myös Wichmannin yksityisen lainakirjaston on katsottu mahdollisesti kuuluneen ainakin muodollisesti lukuseuran kirjastoon. Tietävästi kirjoja on ostettu myös Tukholmasta. Vuonna 1828 Zacharias Franzén allekirjoitti kuitenkin, jossa kertoi saaneensa Carl Wichmannilta 60 riikintaaleria ostaakseen lukuseuralle kirjoja. Franzén toi lukuseuran kokoelmiin ainakin romaaneja. (Mäki & Mäkinen 2018, 42; Kirjastovirma 2019, viitattu 12.7.2019)

Lukuseuran tekemän kirjalistan mukaan Raahen lukukirjaston kokoelmiin kuului noin 173 teosta. Säilyneitä kirjoja säilytetään Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmassa. Kotiseutukokoelman kirjoihin kuuluu myös porvarien kirjalahjoituksia sekä Wichmannin lainakirjastosta säilyneitä teoksia. Kotiseutukokoelman kaapissa on yhteensä noin 253 nidettä. Kirjoissa on omistuskirjoituksia niin yksityisiltä henkilöiltä kuin lukuseuralta ja molemmilta lainakirjastoilta. (Mäki 2014, 103; liite 1.)

Kari Mäen (2014, 107) tekemän selvityksen mukaan Läse Bibliotekhet i Brahestad -omistusmerkityjä kirjoja löytyy yhteensä 12 teosta. Niistä kymmenen kuuluu Raahen kaupunginkirjaston kotiseu-

tukokoelmaan, yksi on Raahen museolla ja yksi moniosainen teos Raahen Porvari- ja Kauppakoululla. Läse Bibliotekhet i Brahestad -omistusmerkityt kirjat ovat varmuudella kuuluneet lukuseuran kokoelmaan.

Kotiseutukokoelman kirjoihin on tehty omistusmerkintöjä nimillä Låne-Bibliothek ja Läse-Bibliothek, joissakin kirjoissa on nämä molemmat omistusmerkinnät. Joissakin kirjoissa on kirjastojen omistusmerkintöjen lisäksi yksityisen henkilön oma omistusmerkintä (kuva 1). Osa kirjoista on kuulunut lukuseuran jälkeen toimineelle yksityiselle lainakirjastolle. On mahdollista, että kirjat, joiden omistusmerkintä on muodossa Läse-Bibliothek on ostettu lukuseuran yhteisillä varoilla, ja Låne-Bibliothek-omistuskirjoituksella olevat kirjat ovat lahjoituksia tai jommankumman lainakirjaston kokoelmiin kuuluneita. Joistakin kirjoista on kuitenkin mahdotonta sanoa, mihin kirjastoon ne ovat kuuluneet.

KUVA 1 Kirjaston ja Johan Fellmannin omistusmerkintä (Kuva: Anniina Jounila)

Raahen kaupunginkirjaston tekemän luetteloinnin mukaan kirjakaapin kirjat on jaettu kahteen osaan: vuoteen 1830 mennessä painettuihin teoksiin ja vuoden 1830 jälkeen painetut teokset. Tämän luettelon perusteella voidaan olettaa, että lukuseuran kokoelmista säilyneet kirjat on luetteloitu

ensimmäiseen ryhmään, eli vuoteen 1830 mennessä painettuihin teoksiin. Kirjaluetteloon ei ole erikseen merkitty kirjoja, jotka ovat varmuudella kuuluneet lukuseuralle. (Liite 1.)

Sensuuriylihallitukselle lähetetyn kirjaluettelon mukaan kokoelma käsitti 173 teosta. Säilyneistä 12 teoksesta kuitenkin yksi neljäsosa puuttuu kirjaluettelosta. Tämän perusteella on mahdollista, että kokoelma on ollut suurempi ja kirjaamattomia teoksia on enemmän, sillä lukuseuran jäsenet ovat saattaneet aavistaa niiden joutuvan kiellettyjen kirjojen listalle. Muiden kaupunkien kokoelmista ei löytynyt raahelaisperäisiä teoksia. Lukuseuran säilyneistä kirjoista neljä on romaaneja, kolme muuta proosaa ja viisi kirjaa elämäkertoja, joista kolme Napoleonista kertovia. Lisäksi on luonnonhistoriaa ja matkakertomuskokoelma. Kaikki romaanit ovat naiskirjailijoiden kirjoittamia. (Mäki 2014, 107.)

Lukuseuran kokoelmista kiellettiin 17 teosta, mikä oli noin 10% kokoelman kokonaismäärästä. Todellinen määrä oli kuitenkin suurempi, sillä useat kirjat olivat moniosaisia. Kiellettyjen kirjojen joukossa oli ainakin kolme Napoleonista käsittelevää teosta. Elettiin Venäjän vallan aikaa, eikä kansalaisten ollut soveliaista lukea Venäjän vihollisesta kertovia loisteliaita sotakertomuksia. Kiellettyjen teosten listalla olivat muun muassa *Anteckningar rörande Drottning Maria Antoinettes Iefnad, Baronerne af Felsheim, Beskrifning öfver Gripsholm, Biographier öfver Napoleons Samtida, Lady Morgans resa i Italien ja Napoleons Lefverne af Walter Scott*. Walter Scottin kirjoittama elämäkerta Napoleonista on tänä päivänä tallessa Raahen Porvari- ja Kauppakoulun kokoelmissa. (Nurmio 1947, 30, 32; Mäkinen 2007, 12.) Kiellettyjä kirjoja ei ole luetteloitu Raahen kaupunginkirjaston kirjakaapin kokoelmaan, joten ne ovat todennäköisesti jääneet lukuseuran jäsenien perikunnille tai kadonneen.

Lukuseuran hajoamisen jälkeen kirjat jaettiin osakkaiden kesken. Tästä selkeänä ja yksityiskohtaisena todisteena on lukuseuraan kuuluneen Gustaf Ferdinand Granbergin perunkirjaan kuulunut kirjaluettelo. Perunkirjassa on mainittu 17 nimekettä, joista 13 nimekettä on kuulunut lukuseuran kokoelmiin. Myös Fellmannin veljesten kotikirjastoon päätyi lukuseuran kirjoja, sillä heidän kokoelmiinsa kuului alun perin lukukirjastolle hankittu Napoleonin elämäkerta. Kirjasarjan sidostyyppi on yhdenmukainen osan Raahen Porvari- ja Kauppakoululle lahjoitettujen Fellmannin veljesten kirjojen kanssa. (Mäki 2014, 110.)

5.3.1 Kirjallisuusjakauma

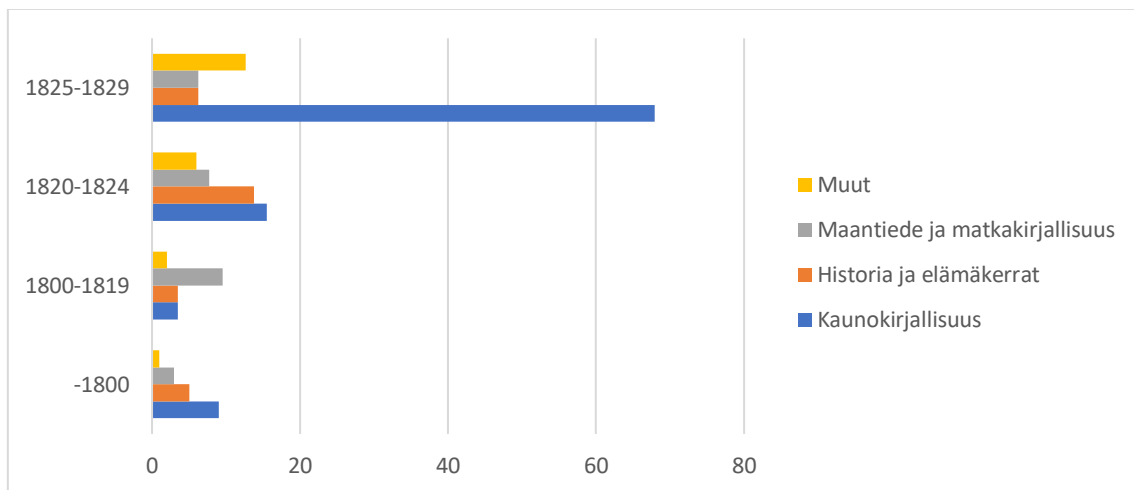
Yli puolet (58%) lukuseuran kokoelman kirjoista voidaan luokitella kaunokirjallisuudeksi, josta suurin osa on romaanimuotoista proosaa. Viidennes kaikesta kaunokirjallisuudesta oli näytelmiä ja runoteoksia. Historiaa ja elämäkertoja kokoelmasta oli 18% ja maantiedettä ja matkakirjoja lähes saman verran. Loput kirjat olivat aihepiiriltään sekavia, kuten luonnonhistoriaa, lääketiedettä ja paikalliskuvauksia Ruotsista. (Mäki 2014, 103.)

Kokoelman nimekkeistä vain vajaa neljännes oli alkuperältään ruotsalaisia. Kaunokirjallisuudesta suurin osa oli alkuperältään englanninkielisiä, mutta ruotsinkieliseksi käännettyjä. Myös saksalainen ja ranskalainen proosa ja näytelmäkirjallisuus käännöksinä olivat hyvin edustettuina raahelaisen lukuseuran kirjakokoelmissa. Käännöskirjallisuuden huomattavaan osuuteen oli syynä etenkin se, että 1800-luvulla Ruotsissa käännösoikeudet eivät olleet vielä säädetyt, minkä takia ruotsalaiset kustantajat eivät olleet velvollisia maksamaan tekijäpalkkioita ulkomaalaisille kirjailijoille. Viidennes Raahen lukuseuran kokoelman kirjoista oli naiskirjailijoiden kirjoittamia. Jos lasketaan vain romaanit, on naiskirjailijoiden osuus suurempi. Kokoelmissa on mukana esimerkiksi Ranskan valankumouksessa eläneen Sophie Cottinin neljä kirjaa. (Sama, 104.)

Suurin osa kokoelman nimekkeistä (95) oli julkaistu vuosina 1825–1829. Aikavälillä 1820–1824 julkaistuja nimekkeitä oli 43, 1800–1819 19 nimekettä ja ennen vuosisadan vaihdetta julkaistuja nimekkeitä 18. (katso kuvio 1.) 1700-luvun puolella julkaistuihin nimekkeistä puolet oli näytelmiä, kolmannes matkakertomuksia sekä Ludvig XVI:n kamaripalvelija Jean-Baptiste Cléry'n päiväkirjakerromus kuninkaan vankeudesta temppelitornissa. Lisäksi kokoelmaan kuului kaunokirjallisuuden matkakertomusklassikko, laivapastori Jacob Wallenbergin *Min son på galejan*, näytelmiä ja oopperalibrettoja, kuten Adlerbethin *Cora och Alonzo*, Marmontelin *Procris och Cephal*, Voltairen murhenäytelmä Caesarin kuolemasta ja runoutta edustava Edvard Youngin *Sömnlösa nätter*. (Mäki 2014, 104.)

Aikavälin 1800–1819 kirjoista näytelmiä oli enää muutama, mutta romaanien ja muun kertomakirjallisuuden määrä oli noussut. Puolet teoksista oli matkakertomuksia sekä luonnon- ja maantieteellistä kirjallisuutta. Raahelaisia kiinnosti maallinen tieto ja spekulatio ihmisen alkuperästä, sillä lukuseuran kokoelmista löytyi ranskalaisen ensyklopedistin Buffonin ja saksalaisen luterilaispapin ja geomorfologin Ballenstedtin teokset. 1820-luvun alkupuoli ja puoliväli oli monipuolisin ja eri aihepiireihin tasaisemmin jakautunut teosten julkaisuaikajakso. Silloin teoksista 32 % oli historiaa ja

elämäkertoja, 36 % kaunokirjallisuutta ja 18 % maantiedettä ja matkakertomuksia. (katso kuvio 1.) Ruotsin suurvalta-ajan kuuluisuuksista kertoivat muun muassa kuningatar Kristiinan sekä kreivien Magnus Stenbockin ja Erik Dahlbergin elämäkerrat. Vuodesta 1825 eteenpäin romaanit valtasivat kirjaston, sillä peräti 73 % aikavälillä 1825–1829 julkaistuista teoksista oli kaunokirjallisuutta ja lähes yksinomaan käänösromaaneja. Matkakirjojen, historian ja elämäkertojen määrä oli kutistunut. (Mäki 2014, 104.)

KUVIO 1. Raahen lukuseuran kirjat julkaisuvuoden ja aiheen mukaan (Mäki 2014, 105)

Raahelaisten ehdottomana ykköskirjailijana voidaan pitää Walter Scottia, jolta kokoelmassa oli 17 romaania ja elämäkerta. Lukuseuran tekemät hankinnat olivat ajankohtaisia, esimerkiksi James Cooperin Viimeinen mohikaani, joka oli yksi vuosisadan luetuimpia amerikkalaisia romaaneja, saatiin ruotsinnoksena Raahen 1820-luvun lopulla. Romaanien runsaslukuisuudesta voi nähdä kirjallisen kulttuurin muuttuvan ajanvietelukemiseksi. Voi olla, että romaanien ylivaltaan vaikutti sekin, että 1820-luvulla lukuseuran taustalla oli vaikuttamassa enemmän naisia. (Sama, 104–105.)

5.4 Kirjastotoiminnan jatkuminen lukuseuran lakkauttamisen jälkeen

Lakkauttamisen jälkeen Carl Wichmann anoi ja sai luvan yksityisen lainakirjaston pitämiseen Raahessa. Lainakirjaston, Finska Lånebiblioteketin, perustamisvuotena pidetään vuotta 1832. Kirjasto oli avoinna kolmena päivänä viikossa. Lainaaminen oli maksullista ja jokaisen kirjan kanteen oli

merkitty erikseen teoksen lainauksesta maksettava summa. Kirjoja sai olla lainassa yhtä aikaa vain neljä, eikä lainaaja saanut asua 12:ta peninkulmaa kauempana kaupungista. Raahessa oli 1840-luvun viimeisinä vuosina ainakin yksi kaupallinen lainakirjasto sekä vapaaehtoisvoimin toimiva kirjasto työväkeä varten. (Kirjastovirma 2019, viitattu 6.8.2019; Mäki 2014, 109.)

Werkon mukaan pormestari Konstantin Hildén perusti Raahen suomalais-ruotsalaisen kirjaston vuonna 1852, jota on pidetty Raahen yleisen kirjaston alkuna. Kari Mäki kuitenkin toteaa artikkelissaan *Lukemisen murrosaika – lukuseura ja varhaiset kirjastot Raahen kirjakulttuurissa*, että tämä tieto on osaksi perätön, sillä Konstantin Hildénistä tuli Raahen pormestari vasta vuonna 1854. Hildénin kirjasto on ollut suomalaiseen kirjastoon perustunut hanke, jossa pormestari ei ole ollut keskeisessä roolissa. (Werkko 1879, 36; Mäki 2014, 111.)

Hildénin perustaman kirjaston kokoelmiin kuului aluksi vain 70 nidettä, mutta vähitellen kokoelma kasvoi käsittämään 376 suomenkielistä ja 180 ruotsinkielistä nidettä. Köyhimmät kaupunkilaiset saivat kirjoja lainaan maksutta, kun taas varakkaimmat joutuivat maksamaan lainoistaan. Vuoden 1874 aikana lainattiin suomenkielisiä teoksia yhteensä 1709 kertaa ja ruotsinkielisiä 395 kertaa. Kirjastonhoitajina toimivat muun muassa kauppias F. Montin ja pastori V. W. Wickman. Alkuun kirjastonhoitajat työskentelivät palkatta, mutta myöhemminä vuosina heille maksettiin palkkaa 60 markkaa. (Werkko 1879, 36.)

Myös Raahen Salon pitäjässä toimi kirjasto. Werkko kirjoittaa kirjassaan *Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lasten-kirjastoista ynnä lukuyhdistyksistä ja luennoista seuraavaa Salon (myöhemmin Saloinen) kirjastosta*:

Tästä kirjastosta ovat Salon kappelilaiset myös lainanneet. Pantu toimeen lukukinkerillä ko'otuilla rahoilla. Alussa oli 100 nidosta. Kirjasto on nykyään joutunut häviölle, kirjat leviten ympäri seurakuntaa rikkirevittyinä; arvellaan tämän syynä olevan kirjaston hoitajain huolimattomuus. (Werkko 1879, 214–215.)

Aluksi kirjaston toiminta oli epävakaata, sillä tilojen puutteen vuoksi kirjasto toimi milloin missäkin. Vuonna 1905 kirjasto muutti Työväentalon tiloihin ja neljän vuoden päästä Pakkahuoneen yläkertaan, missä se toimi seuraavat 50 vuotta. Pakkahuoneen jälkeen kirjasto on toiminut Pekkatorin varrella olevassa Friemanin talossa ennen kuin vuonna 1980 uusi kirjastorakennus valmistui Rantakadulle. (Kirjastovirma 2019, viitattu 6.8.2019.)

6 KIRJANSIDONTA

Kirjat ovat joko käsinkirjoitettuja tai painettuja arkkeja, jotka on koottu ja liitetty yhteen siistiksi, helposti luettavaksi tai selailtavaksi niteeksi. Kirjansidonnan taito sai alkunsa tarpeesta käsitellä ja koota yhteen näitä arkkeja. Kirjojen sitominen tekee arkeista helppokäyttöisempiä ja saa ne säilymään pidempään. Sidotut kirjat ovat myös näyttävämpiä. Usein kirjan sidos saavuttaa todellisen taideteoksen arvon. (Cambras 2011, 10.)

Kirjansidonnan historia alkaa ajanlaskun ensimmäisiltä vuosisadoilta, Rooman valtakaudelta. Kirjansidoshistorian varhaisvaiheita koskee kaksi yhdessä vaikuttanutta päätekijää. Ensimmäinen oli pergamentin yleistyminen tärkeiden ja säilyttämisen arvoisena pidettyjen tekstien kirjoitusmateriaalina. Pergamentista saatiin taittelemalla arkkeja, joista yhteen nitomalla saatiin vihkoja. Taitellut arkit olivat paljon käytännöllisempiä kuin varhaisemmat kääreenmuotoiset kirjat. Toinen tekijä oli näiden nidottujen pergamenttivilhojen sijoittaminen kansien väliin. Näin saatiin aikaan koodeksi, eli kirjamuotoinen käsikirjoitus. (Knapas 1996, 165–166.)

Koodeksit syrjäyttivät aiemmin käytetyt kirjakääröt kirjan käyttökontekstin muuttuessa. Kristinuskon tulo vaikutti kirjojen arvonnousuun, minkä seurauksena syntyi tarve sitoa yhteen yhä pidempiä kirjoja, jotta niiden käsittely helpottuisi. Kirjojen kunnioitus kasvoi ja niitä alettiin arvostaa pyhinä ja kallisarvoisina esineinä. ”Tekstit saivat osakseen ylellisintä mahdollista kohtelua, mikä heijasteli niiden merkitystä uskonkappaleina”. Tällä tavoin sai alkunsa järjestelmällinen kirjansidonta. Gutenbergin keksittyä painokoneen 1400-luvulla painettu kirja otti vähitellen hallitsevan aseman kirjansidonnassa. Kirjat muuttuivat helppokäyttöisemmiksi ja halvemmiksi. Kirjoja ei myöskään tarvinnut suojata sen kummemmin, mikä vähensi kirjansidonnan merkitystä. Myöhemmin kirjoja kuitenkin alettiin sitoa uudelleen, kun kirja ja sen omistaja haluttiin erottaa muista kirjan kopioista. (Cambras 2011, 11, 13.)

6.1 Kirjansidonnan aikakaudet

Kirjan kansien varhaisimpana länsimaisena alkumuotona pidetään diptykoneja, roomalaisia saronoiden varassa avattavia, vahalla päällystettyjä kirjoitustauluja. Varhaisimmat luostareissa ja kirkoissa säilyneet kirjansidokset edustavat lähes poikkeuksetta diptykon-perinnettä. Varhaiskeski-

ajalla arkikäyttöön tarkoitetut kirjat, kuten taskukokoiset oppikirjat, sidottiin joko pergamenttiin, kangaskansiin tai nahkaan. Nahkasidoksia koristeltiin sokeapainatuksella metallileimasimilla tehdyillä ornamenttikuvioilla. 1400-luvulla saksalaisen kulttuurin alueilla otettiin käyttöön kaksi uutta sidostyyppiä: nahkaleikkaussidos ja sokeapainatussidos. Molemmissa sidostyypeissä puukansien päälle pingotettiin valkaistu vasikan- tai siannahka. Nahkaleikkaussidoksessa kannen nahkaan sommiteltiin vapaasti erilaisia pienoiskorkokuvia ja sokeapainatussidoksessa mekaanisemmin erilaisia kuvioleimasimia käyttäen. Keskiajalla koodeksien sidokset olivat erittäin lujatekoisia ja ras-kaita. Selkien sidostavaksi vakiintui paksut poikittaiset hamppunyörit, ”bindit”, joita peittävä nahka muotoiltiin sidosnyörejä korostavaksi. Kirjan yleismuodoksi tuli pysty suorakaide ja nidonta- ja lii-maustekniikat kehittyivät. (Knapas 1996, 166–168.)

Kirjansidonnan kannalta ratkaisevat uudistukset keskiajan jälkeen olivat itämaista alkuperää. Islami-laisten kirjojen muoto ja koristeelliset kannet, jotka muistuttivat itämaisten mattojen kuviointitapa-paa pienoiskoossa, olivat keskiaikaisia koodekseja kevyempiä. Kansimateriaaleina käytettiin hie-noja vuohen- ja vasikannahkalaatuja, kuten marokiinia ja sagriinia, ja koristelu oli filigraanimaista. Kansimateriaalina käytetty puu korvattiin kevyemmällä kartongilla, ja koristeelliset metallisoljet ja -helat jäivät pois. 1500-luvulla syntyi uudenlainen, kullalla koristeltu kirjasidos, jonka muoto säilyi pääpiirteittäin samanlaisena aina 1800-luvulle saakka. 1600-luvulle siirryttäessä kirjojen koko pie-neni ja samalla kirjasidokset yksinkertaistuivat. Pergamentti oli yleinen kansimateriaali. Suurem-missa nahkasidoksissa käytettiin kullattuja kehysviivasommitelmia. (Sama, 168–169.)

1700-luvulla kirjansidonnassa otettiin käyttöön nyplättyä pitsiä muistuttava kansien koristelutapa. Kannet olivat yleensä punaista tai vihreää marokiinia, niitä kiersi pitsireunus ja keskiosa oli jätetty tyhjäksi. Värjätyt nahat ja erilaiset marmoroinnit olivat yleisiä. Kirjat olivat hyvin kauniita ja ne pää-tyivät usein varakkaiden kirjakeräilijöiden ja ylimysten yksityisiin kirjastoihin. Näiden tyylikkäiden kirjasidosten rinnalla esiintyi myös massatuotantona sidottuja kirjakustantajien omia käyttösidoksia. Nämä käyttösidokset sidottiin yleensä sileäselkäisiksi ja kansien kartongit päällystettiin aidolla mar-moripaperilla tai halvemmalla liima- ja roiskemarmoripaperilla. 1700-luvun halpaa, mutta näyttävää kirjansidontatyyliä edustaa ”puoliranskalainen” sidos, jossa selkä, osa kannesta ja kannen kulmat olivat nahkaa. Huomattavasti kalliimpi ja työvaiheiltaan vaativampi oli ”kokoranskalainen” sidos, jossa kirjan kansi oli kokonaan nahkainen. Nahkasidoksen varhaisvaiheet sijoittuvat Lähi-itään, josta se levisi arabien mukana Espanjaan ja Pohjois-Afrikkaan. (Sama, 166, 176–177.)

Kirjansidonnassa käytettiin ajoittain myös pelkkää paperia tai kartonkia sidosmateriaalina. Nidotuun muotoon jääneitä pienempiä kirjoja suojattiin erilaisilla marmori- ja kuviopapereilla. Halvin vaihtoehto oli sinisenharmaa karkea kartuusipaperi (kuva 1), jota käytettiin pitkälle 1800-luvulle saakka suojaamaan kirjanpainajan ja kustantajan luota myytäväksi lähteviä kirjoja. (Knapas 1996, 177.)

KUVIO 2. Kartuusipaperisidos (Kuva: Anniina Jounila)

1800-luvulla kirjat ja kirjallisuus olivat levinneet laajalle. Ne olivat muun muassa kulttuuria, ajanvietettä ja välineitä tiedon leviämiselle. Teollistumisen vuoksi kirjojen painaminen oli halvempaa, ja niitä painettiin ennennäkemättömiä määriä. Kehitys rajasi kirjansidonnän suppeammaksi, mutta ylellisiä kirjoja sidottiin edelleen kirjojen ja kirjastojen korostamiseksi. Kirjansidonta oli korkealaa-tuista, mikä heijasti tuon aikakauden taidetta ja estetiikkaa. (Cambras 2011, 15.)

Kirjat ostettiin paperikantisina ja sidotettiin erikseen kirjansitojilla. Kirjansitojat toimivatkin usein kirjojen jälleenmyyjinä, sillä esimerkiksi 1820-luvulla Suomessa oli vain yhdeksän kirjakauppaa. Kir-

jojen sidostyyliä ja sitomiseen käytetyt materiaalit ovat vaihdelleet eri aikakausina, mutta perustekniikka ja osin materiaalit ovat pysyneet samanlaisina 1500-luvulta tähän päivään. Suomessa kirjansitomisen historiaan on kiinnitetty vähän huomiota, sillä Suomesta ei tunneta niin paljon loistokkaita sidoksia kuin useista Keski-Euroopan maista. Kirjansitojien nimiä ei useinkaan tiedetty, sillä he eivät merkinneet sitomiaan kirjoja signeeraamalla tai muulla puumerkillä. (Karjalainen 1977 44; Mäkinen 2007, 12; Niemitalo 2007, 32.)

6.2 Kirjansidonta ja kirjasidokset Raahessa

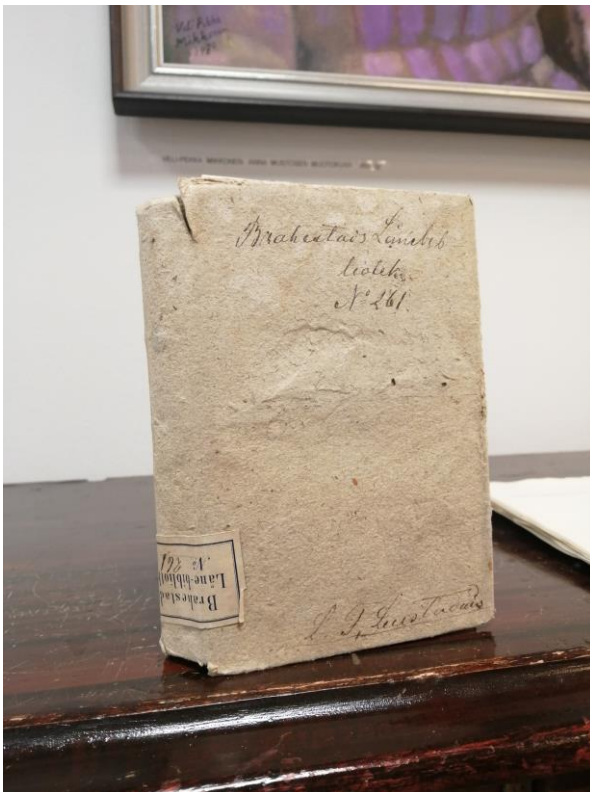
Kansien perusmateriaaleina käytettiin keskiajalla ja myöhemmin pyökki- tai tammilevyjä, joiden päälle pingotettiin selän yli jatkuva nahkapäällisyys. Kannot viimeisteltiin selän narukohokkeiden muotoilulla sekä erilaisten koristeiden ja nimeketekstien sijoittelulla. Nahkaan painettiin leimasimilla joko syväkuviota tai lehtikultaa käyttämällä kultakoristeluja. Nahkasidoksissa käytettiin erilaisia nahkalaatuja, kuten vuohen-, vasikan- ja lampaannahkaa. Nahan lisäksi kirjan kansia päällystettiin erilaisilla papereilla, pahvilla ja kartongilla. Kolmas päällystemateriaali oli eri väriset puuvilla- eli kluuttikankaat. (Knapas 1996, 179–180; Cambras 2011, 31.)

1800-luvulla tyypillisiä kirjasidoksia olivat kustantajien tekemät sidokset, jotka olivat joko halvempia paperisidoksia tai hienompia nahkaselkäisiä ja marmoripaperoituja sidoksia. Kirjoja pystyi myös itse sitomaan paperikansiin nitomalla paperiarkit yhteen. Paperisidokset kestivät kuitenkin huonosti käyttöä, joten kirjojen hajottua, ne yleensä sidotettiin uudestaan kirjansitojamestareilla.

Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmassa olevat kirjat voidaan jakaa neljään eri kirjasidostyyppiin: kokonahkaksiin sidoksiin, puolinahkaksiin sidoksiin, kokokluuttisidoksiin ja muihin kirjasidoksiin, joiksi lasketaan muun muassa pahvitaivosidos (kuva 2) ja kartuusipaperisidokset. Muihin kirjasidostyyppeihin kuuluvat myös ne kirjat, joiden sidostyyppiä ei voi varmuudella tunnistaa. Kirjat ovat vanhoja, joten niiden käsittelyn täytyi olla varovaista. Kaikkia kirjoja ei voinut ottaa pois kaapista, mikä vaikeutti kirjasidostyyppien tunnistamista. Nämä kirjat on laskettu mukaan muihin kirjasidostyyppeihin.

Suurin osa Raahen vanhoista kirjoista kuuluu muihin kirjasidostyyppeihin. Näitä sidoksia on yhteensä noin 131 teosta. Toiseksi suurin kirjasidosryhmä on puolinahkaiset sidokset, joita on 100 kappaletta. Puolinahkaisissa sidoksissa kirjan selkä ja kannenkulmat on päällystetty nahalla ja

kansi on marmoroitua paperia. Säilyneistä kirjoista noin 17 teosta on kokoluuttisidoksia. Kirjojen kannet on päällystetty tummalla kluuttikankaalla. Pienin kirjansidosryhmä on kokonahkaiset sidokset, joita kokoelmassa on yhteensä viisi teosta. Puolinahka- ja kokonahkasidoksiin on painettu lehtikullalla sekä kirjailijan että kirjan nimi. Kultauksen tekeminen oli 1800-luvulla kallista, eikä siihen tarvittavia välineitä ollut kuin kirjansitojamestareilla. Todennäköisesti kirjat, joissa on kultaukset, on sidotettu paikallisilla kirjansitojilla.

KUVIO 3. Pahvitaitossidos (Kuva: Anniina Jounila)

Raahessa on Vallinkosken (1922, 148–150) mukaan toiminut yhteensä viisi kirjansitojaa, joista ainakin kaksi on työskennellyt lukuseuran toimintavuosien aikana. Johan Sipelius toimi kirjansitojana Raahessa vuosina 1820–28. Sipelius oli Oulussa Johan Silviuksen oppipoikana vuodesta 1812 lähtien, kunnes sai vuonna 1816 kisällikirjan Tukholman kirjansitojien ammattikunnalta. Vuonna 1818 Sipelius anoi Raahesta porvarioikeuksia, ja esitti kirjansitojan mestarinäytteensä Raahen maistraatille kesäkuussa 1820.

Toinen kirjansitoja, joka on työskennellyt Raahessa lukuseuran toimintavuosien aikana, oli Jonas Westerlund. Hän toimi kirjansitojana vuosien 1829–1850 aikana. Westerlund oli Raahessa aluksi Johan Sipeliuksen lesken kisällinä vuonna 1828, jolloin hän anoi porvarioikeuksia oltuaan kaupungissa vain kuusi viikkoa. Westerlundille myönnettiin porvarioikeudet, mutta edellytyksenä hänen oli hankittava kirjansitojan mestarikirja. (Vallinkoski 1922, 150.) Varmuutta siitä, sitoivatko Sipelius ja Westersund lukuseuran kirjoja, ei ole.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millainen lukuseuratoiminta Raahessa on ollut 1800-luvulla, millaista kirjallisuutta lukuseuran kirjastosta on löytynyt ja millaisia kirjasidoksia Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelman kirjoista löytyy. Kotiseutukokoelman kirjojen joukossa on joitakin lukuseuralle kuuluneita kirjoja, porvareiden tekemiä kirjalahjoituksia sekä yksityiselle lainakirjastolle kuuluneita kirjoja. Ainakin osa yksityisen lainakirjaston kirjoista on ollut myös lukuseuran jäsenien käytössä.

Vastauksia tutkimuskysymyksiin haettiin Suomen yleisten kirjastojen historiaa koskevista kirjallisista teoksista, lukuseuratoimintaa käsittelevistä artikkeleista ja Internet-lähteistä sekä Raahen kaupunginkirjaston henkilökunnan teettämästä kirjaluetelosta koskien säilyneitä kirjoja. Säilyneiden kirjojen kirjasidosten selvittämiseksi kotiseutukokoelmaan on käyty tutustumassa Raahen kaupunginkirjastossa.

Raahen lukuseuran toiminnan ja seuran kirjallisuuden selvittämiseksi on tarkasteltu lukuseuratoimintaa muissa Pohjanlahden kaupungeissa. Pohjanmaa oli otollista seutua lukuseurojen perustamiselle, sillä merellisten yhteyksien vuoksi kulttuuristen virikkeiden omaksuminen ja kirjojen hankkiminen oli helppoa. Suomen ensimmäinen lukuseura perustettiin Vaasaan vuonna 1794. 1800-luvun alku oli lukuseurojen perustamisen kulta-aikaa. Kokkola sai oman lukuseuransa 1800, Tornion lukuseura aloitti vuonna 1804 ja Ouluun lukuseura perustettiin joitakin vuosia ennen vuotta 1830.

Raahen perustettiin lukuseura vuonna 1821. Lukuseuran perustamisesta ei tiedetä paljon, mutta yksi perustajajäsenistä on ollut raahelainen apteekkari Carl Wichmann. Kirjastoharrastuksella oli Wichmannin perheessä suuri rooli, sillä Carl Wichmannin veli Johan piti Raahessa yksityistä lainakirjastoa ennen lukuseuran perustamista. Ainakin osa yksityisen lainakirjaston kokoelmista on ollut myös lukuseuran käytettävissä. Lukuseuran kirjastoa säilytettiin Carl Wichmannin kotona. Wichmannin veljesten äiti Anna toimi yksityisen lainakirjaston kirjastonhoitajana, joten on todennäköistä, että hän huolehti myös lukuseuran kirjastosta. Raahen lukuseuraan kuului kymmenen jäsentä ja he kaikki edustivat paikallista porvaristoa. Lukuseura lakkautettiin 6. toukokuuta 1830 sensuuriyli-

hallituksen tekemien sensuuriasetusten vuoksi. Lukuseuran jäsenet kieltäytyivät lähettämästä asetusten mukaan kiellettyjä kirjoja Oulun maaherralle. Lakkauttamisen jälkeen lukuseuran kirjat jaettiin osakkaiden kesken.

Lukuseurojen kirjallisuus on ollut samankaltaista kaikissa lukuseuroissa, mutta kirjallisuuden eri lajien määrä on vaihdellut riippuen lukuseuran perustamisvuodesta. Raahessa lukuseuratoiminta on alkanut huomattavasti myöhemmin kuin esimerkiksi Vaasassa ja Kokkolassa, minkä vuoksi Raahessa romaanien määrä lukukirjaston kokoelmissa on ollut suurempi.

Lukuseuran kirjaston kokoelmaan kuului noin 173 teosta. Kirjoja hankittiin arpajaisten avulla sekä porvareiden tekemillä lahjoituksilla. 56 % lukuseuran kirjoista voidaan luokitella kaunokirjallisuudeksi, josta suurin osa oli romaanimuotoista proosaa. Viidennes kaunokirjallisuudesta oli näytelmiä ja runoteoksia. 18 % kokoelmasta oli historiaa ja elämäkertoja sekä maantiedettä ja matkakirjallisuutta. Loput kirjat olivat luonnonhistoriaa, lääketiedettä ja paikalliskuvauksia Ruotsista. Neljännos kokoelman kirjoista oli alkuperältään ruotsalaisia. Suurin osa kaunokirjallisuudesta oli alkuperältään englanninkielisiä, mutta 85 % niistä oli ruotsinnettua. Kokoelmiin kuului myös käännöksiä saksalaisesta ja ranskalaisesta proosasta sekä näytelmäkirjallisuudesta.

Kaikkiaan 95 nimekettä lukuseuran kokoelmista oli julkaistu vuosina 1825–1829, 43 nimekettä aikavälillä 1820–1824, 19 nimekettä vuosina 1800–1819 ja 18 nimekettä oli julkaistu ennen vuosituhatvuotteen vaihdetta. Ennen vuosituhatvuotteen vaihdetta julkaistujen nimekkeiden joukossa oli näytelmiä, matkakertomuksia ja runoutta. 1800–1819 aikavälin nimekkeet olivat pääasiassa luonnon- ja maantieteellistä kirjallisuutta ja romaaneja. 1820-luvulla julkaistuissa nimekkeissä oli historiaa ja elämäkertoja, kaunokirjallisuutta sekä maantiedettä ja matkakertomuksia. Vuodesta 1825 eteenpäin julkaistuista nimekkeistä jopa 73 % oli kaunokirjallisuutta. Walter Scott oli Raahessa erittäin suosittu, sillä hänen kirjoittamiaan romaaneja ja elämäkertoja oli kokoelmissa 17 kappaletta.

Raahen kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmaan kuuluu noin 253 nidettä, jotka voidaan jakaa neljään eri kirjasisidosryhmään. Suurin kirjasisidosryhmä on muut kirjasisidokset, joihin kuuluvat muun muassa kustantajan paperisidokset. Näitä kirjasisidoksia on yhteensä noin 131 nidettä. Kustantajan paperisidokset olivat yleisimpiä kirjasisidoksia 1800-luvulla. Kustantajat sitoivat kirjat joko karheaan kartuuspaperiin tai hienommin marmoroituun paperiin ja nahkaselkiin. Toiseksi eniten (100 nidettä) kirjakaapissa on puolinahkasidoksia. Kokonahkaisia kirjasisidoksia on viisi ja kluuttisidoksia 17 ni-

dettä. Kirjojen käyttäjät ovat voineet itsekin sitoa kirjoja paperikansiin, mutta ne ovat harvoin kestäneet käytössä pitkiä aikoja. Hienompien nahkasidosten tekemiseen on käytetty kirjansitojia, sillä kirjoihin on painettu kirjan ja kirjailijan nimi lehtikullalla. Raahessa on toiminut viisi kirjansitojaa, joista kaksi on työskennellyt lukuseuran toimintavuosien aikana. Kirjansitojat jättivät harvoin puumerkkejään sitomiinsa kirjoihin, joten on mahdotonta sanoa varmuudella, ovatko Johan Sipelius ja Jonas Westerlund sitoneet lukuseuran kirjoja. Todennäköisesti lukuseuran kirjat on kuitenkin sidottu Raahessa, sillä tuohon aikaan kirjat olivat arvokkaita ja niiden lähettäminen sidottavaksi esimerkiksi Ouluun olisi ollut riskialtista.

8 POHDINTA

Idea tähän opinnäytetyöhön tuli keväällä 2018, mutta vasta vuoden päästä prosessi käynnistyi kunnolla. Ajatus kirjastohistoriallisesta opinnäytetyöstä sai alkunsa omasta kiinnostuksestani historiaa ja suomalaisen kirjastolaitoksen historiaa kohtaan. Aluksi tarkoitukseni oli vertailla Raahen kaupungin yleisen kirjaston kokoelmaa ja Raahen Porvari- ja Kauppakoulun kokoelmaa 1800- ja 1900-lukujen aikana. Aihe oli kuitenkin liian kunnianhimoinen käytettävissä olevaan aikaan nähden, joten päädyin vaihtamaan aiheeni koskemaan 1800-luvun Raahen lukuseuraa ja sen käyttämää kirjallisuutta.

Historiallisen tutkimuksen tekeminen aloittelijana oli haastavaa. Alussa oli vaikea hahmottaa, miten laaja tutkimuksen pitäisi olla, jotta se olisi riittävän kattava. Aikataulun noudattaminen ei tuottanut ongelmia, vaikka lähdemateriaalin etsimiseen ja läpikäymiseen kului odotettua kauemmin. Rajasin jo alussa lähdemateriaalin koskemaan pelkkiä kirjallisia teoksia, joitakin Internet-lähteitä sekä artikkeleita. Lähdemateriaaleista pois jäivät esimerkiksi arkistomateriaalit ja haastattelut.

Tietoa Raahen lukuseuran toiminnasta oli vaikeaa löytää. Suomalaisista lukuseuroista on tehty aiemminkin tutkimuksia, mutta ne ovat joko keskittyneet yleisellä tasolla kaikkiin suomalaisiin lukuseuroihin tai koskeneet kahta merkittävintä lukuseuraa, Vaasaa ja Kokkolaa. Raahen lukuseuran tiedetään vähän verrattuna Vaasan ja Kokkolan lukuseuroihin. Tämän takia ongelmanani oli oman näkökulman löytäminen. Kari Mäki on tutkinut Raahen lukuseuran historiaa, ja hänen artikkelinsa lukuseurasta olivat tärkeimpiä lähteitä opinnäytetyössäni.

Historian tutkiminen on ollut pitkäjänteistä ja kärsivällisyyttä vaativa prosessi. Välillä vastauksien ja lähdemateriaalin löytyminen oli erittäin vaikeaa, joten koen että periksi antamattomasta luonteesta on ollut hyötyä tätä opinnäytetyötä tehdessä. Oli myös tärkeää muistaa, että kaikkia yksityiskohtia ei voi jäädä miettimään liian pitkään, vaan on osattava etsiä lähdemateriaalista ne tutkimuksen kannalta relevantimmat tiedot.

Lukuseuroista ja niiden kirjallisuudesta olisi kiinnostavaa tehdä lisätutkimusta, vaikka lähdemateriaalia ei löydykään paljon. Jokainen historiaa tutkiva tulkitsee menneitä aikoja eri tavalla, vaikka käytettävä lähdemateriaali olisikin sama. Lukuseuroilla on ollut suuri vaikutus suomalaisen kirjast-

tolaitoksen historiassa, niin myös Raahessa. Lukuseuran lakkauttamisen jälkeen Raahen perustettiin lainakirjasto, josta vähitellen lähdettiin siirtymään kohti nykyistä kirjastomuotoa. Tämän tutkimuksen pohjalta voisi lähteä hakemaan uutta näkökulmaa siihen, miten suomalainen kirjasto on edennyt yksityisistä lainakirjastoista kohti kaikille avoimia yleisiä kirjastoja. Tulevaisuudessa tutkimuksiin koskien lukuseurojen historiaa ja niiden kirjallisuutta, uutta näkökulmaa voisi hakea käyttämällä erilaisia lähdemateriaaleja, kuten haastatteluja ja kaupunkien ja seurakuntien arkistoja.

LÄHTEET

Ahola, S. 2013. Lukupiirien aika : yhteisöllistä lukemista suomalaisissa lukupiireissä. Helsinki: Avain.

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uud. painos. Tampere: Vastapaino.

Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi. Tampere: Vastapaino. 145–155.

Cambras, J., Kangasniemi, K. & Vienamo, E. 2011. Kirjansidonta. Helsinki: Perhemediat.

Hietala, M. 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi. Tampere: Vastapaino. 15–28.

Kaartinen, M. & Korhonen, A. 2005. Historian kirjoittamisesta. Kirja-Aurora. (Ei julkaisupaikkaa).
Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, J. 2008. Kvali: kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karjalainen, M. 1977. Kansankirjastojen kehitys Suomessa vuosina 1802-1906. HKI: Kirjastopalvelu.

Kirjastovirma. 2019. Raahen kirjaston historiaa. Viitattu 12.7.2019. <http://www.kirjastovirma.fi/kirjastot/raahe>.

Knapas, R. 1996. Kirjansidosten historia. Teoksessa T. Laine (toim.) Kirjahistoria : johdatus vanhan kirjan tutkimukseen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 165–184.

Kokkolan kaupunki, 2016. Lukuseura ja kansankirjasto. Viitattu 15.7.2019. https://www.kokkola.fi/meresta_noussut_kaupunki/venajan_vallanaika/autonomian_aika/lukuseura_kansankirjasto/fi_FL/lukuseura_ja_kansankirjasto/.

Mäki, K. 2007. Merkintöjä porvari- ja kauppakoulun kirjaston alkutaipaleelta. Julkaisussa K. Mäki (toim.) Raahelaista kirjakulttuuria: kirjoituksia Raahen Porvari- ja Kauppakoulun vanhoista kirjoista ja lukijoista. Raahela: Raahen Porvari- ja Kauppakoulurahastosäätiö. 15–21.

Mäki, K. 2014. Lukemisen murrosaika – lukuseura ja varhaiset kirjasto Raahen kirjakulttuurissa. Teoksessa O. K. Fält Faravid, historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja = Journal for historical and archaeological studies. 38/2014. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. 97–114.

Mäki, K. & Mäkinen, I. 2018. Lukuseura- ja lainakirjastoaatteen leviäminen Pohjanmaalla 1700- ja 1800-luvuilla – Porvariverkostot kansainvälisen innovaation soveltajina. Teoksessa E. Engberg & K. Ahmas (toim.) Pohjanmaan porvariston vuosisata 1800 : sivistyksen verkostot = Borgarliv i Österbotten 1800 : bildningens nätverk. Kokkola: K.H.Renlundin museo - Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo. 33–64.

Mäkinen, I. 1994. Suomen ja Pohjanmaan lukuseurat. Teoksessa M. Hietaniemi Yleiset kirjastot Suomessa 200 vuotta : [juhlakirja] : [festskrift] = Se allmänna biblioteken i Finland 200 år. Vaasa: Vaasan läänin yleisten kirjastojen 200-vuotisjuhlavuoden työryhmä. 21–30.

Mäkinen, I. 1996. Lukuhalun historia ja kirjastot Suomessa. Teoksessa J. Niemi Rakkaudesta lukemiseen : suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä. Helsinki: Yliopistopaino. 24–40.

Mäkinen, I. 1997. "Nödvändighet af LainaKirjasto" : modernin lukuhalun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Opinnäytetyö.

Mäkinen, I. 2007. Porvariston lukuharrastuksen synty Pohjanlahden pikkukaupungeissa 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Julkaisussa K. Mäki (toim.) Raahelaista kirjakulttuuria: kirjoituksia Raahen Porvari- ja Kauppakoulun vanhoista kirjoista ja lukijoista. Raahela: Raahen Porvari- ja Kauppakoulurahastosäätiö. 6–14.

Mäkinen, I. 2009a. Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: Yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ. 13–72.

Mäkinen, I. 2009b. 1800-luvun alkupuoli: kohti kansankirjastoja. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ. 73–135.

Niemitalo, J. 2007. Muutamia havaintoja vanhan kirjakokoelman sidoksista 1900-luvun alkuun mennessä. Julkaisussa K. Mäki (toim.) Raahelaista kirjakulttuuria: kirjoituksia Raahen Porvari- ja Kauppakoulun vanhoista kirjoista ja lukijoista. Raahela: Raahen Porvari- ja Kauppakoulurahastosäätiö. 32–34.

Nurmio, Y. 1947. Maamme lukuseuroista ja niiden kirjastoista 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkuvuosikymmeninä. Historiallinen aikakauskirja 1947 (45). 1–47.

Paulaharju, S. 1965. Wanha Raahela. 2. painos. Porvoo: WSOY.

Pousar, J. 1922. Suomen kirjansitojat mestareina ja ammattimiehinä. Teoksessa Suomen kirjansitojamestarit 1514-1868 = Finlands bokbindarmästare 1514-1868 = Die Buchbindermeister Finnlands 1514-1868. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto. 11–16.

Raahen kaupunki 2018. Raahen historia. Viitattu 6.8.2019, <https://raahe.fi/tietoa-raahesta/raahen-historia>.

Renvall, P. 1983. Nykyajan historiantutkimus. 2. painos. Porvoo: WSOY.

Sovellus-Sovio, E. 2011. Ihmisiä laivojen kaupungista : henkilöhistoriaa 1700-1900-lukujen Raahesta. Oulu: Oulun Historiaseura.

Söderhjelm, A. 1911. Raahen kaupunki 1649-1899. Helsinki: Akateeminen kirjakauppa.

Tallgren, A-M. 1914. Elämää 1800-luvun raahelaisessa porvariskodissa. Kirjastovirma. Viitattu 20.8.2019. <http://www.kirjastovirma.fi/raahe/porvariskoti>. Alkuperäinen artikkeli Krohn, H. & Tallgren, A. 1914. Otava : kuvallinen kuukauslehti. 1914. 3. vsk. Helsinki: Otava.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turunen, E. 2018. Kirjailijoiden ja kirjojen Raahe. Raahen museo. Viitattu 7.8.2019, <http://raahen-museo.fi/kirjailijoiden-ja-kirjojen-raahe>.

Vallinkoski, J. 1922. Suomen kirjansitojamestarit 1514-1868 = Finlands bokbindarmästare 1514-1868 = Die Buchbindermeister Finnlands 1514-1868. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.

Werkko, K. 1879. Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lasten-kirjastoista ynnä lukuyhdistyksistä ja luennoista. Jyväskylä: Toimittajan kustantama.

Raahen kaupunginkirjasto

VANHAN KIRJAKAAPIN KOKOELMA /KOTISEUTUOSASTO

Vuoteen 1830 mennessä painetut teokset . .	1
Vuoden 1830 jälkeen painetut teokset . . .	5
Korjauslisäykset	9

Vuoteen 1830 mennessä painetut teokset

- 1 ARCHIV af nyare resor till lands och sjöss : månads-
skrift för bildade läsare; 1-6 -Stockholm 1810-11
- 2 BACON, Francis: Försök uti moraliska, politiska och eko-
nomiska ämnen -Stockholm 1821
- 3 BÄLTER, Sven: I Jesu namn : Swea barnas christeliga
skick - Stockholm och Uppsala 1746
- 4 BELKONT; Erinringar från Napoleons krig i Spanien af
lärorikt och roande innehåll - Linköping 1830
- 5 BIBLIOTEK för de nyaste resbeskrifning - Stockholm
- första bandet : Molliens resa i det inre Afrika,
- 1826
- 6 - andra bandet : Molliens resa i Columbien - 1826
- 7 - fjärde bandet : Resor i Söderhafvet - 1828
- 8 - femte bandet : Konstantinopel år 1828 / Charles
Mac Farlane - 1830
- 9 BIHANG till riksdagen i Stockholm år 1719, innehållande
protocoller och handlingar rörande till actionen
emot baron v. Görtz - Stockholm 1826
- 10 BJOERNSTÅHL, Jac. Jon.: Resa til Frankrike, Italien,
Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet och
Grekland ; första delen - Stockholm 1780
- 11 BLANCHARD, P.: Ungdomens Plutark eller sammandragna
lefvernes-beskrifningar öfver Stora Män - Stockholm
- första delen - 1807
- 12 - andra delen - 1808
- 13 - tredje delen - 1811
- 14 - fjärde delen - 1812 /kirjan nimenä tustä alkaen
- 15 - femte delen - 1813 Store Mäns Lefverne i samman-
drag/
- 16 - sjette delen - 1814
- 17 - sjunde delen - 1814
- 18 - åttonde delen - 1816
- 19 BOHMAN, J.: Reflexioner öfver människoslägtet i allmänhet
och våra förfäder under medendomen - Linköping 1830
- 20 BUFFON: Naturalhistoria - Örebro
- andra delen - 1806
- 21 - fjärde delen - 1807
- 22 CERVANTES Saavedra, Miguel de: Den tappre och snillrike
riddaren Don Quixotes af Mancha lefverne och be-
drifter - Stockholm
- första delen - 1818
- 23 - andra delen - 1818
- 24 - fjärde delen - 1819
- 25 CRANZ, David: Fortsättning af historien om Grönland -
Stockholm 1770

- 1830 jatk.

- 24 DABELOW: Frankrikes närvarande område, statsfoerfattning och statsfoervaltning - Stockholm 1812
- 25 DAGBOK öfver en resa til Krim /nimiölehti puuttuu/
- 26 EBERAT, M.: M. Eberats oumbärliga handbok för alla stads- och lands-församlingar - Linköping 1830
- 27 EDVARD / af författarinnan till Ourika - Stockholm 1826
- 28 ENGEL: Samling uraf resekwentyr - Strengnäs 1823
- 29 FABRE, Auguste: Berättelse om belägringen af Missolonghi - Stockholm 1827
- 32 FOUCHÉ, Joseph: Memoirer af Joseph Fouché - Stockholm - första delen - 1827
- 33 FRANCOIS, Jean: Marmontels lefverne - Linköping - första delen - 1807
- GIBSON, Eduard: Historia om Romerska kejsardömet's aftagande och fall - Örebro
- 34 ----- - första delen - 1820
- 35 ----- - andra delen - 1820
- 36 ----- - tredje delen - 1821
- 37 ----- - fjerde delen - 1822
- 38 ----- - sjette delen - 1823
- 39 ----- - sjunde delen - 1824
- 40 ----- - åttonde delen - 1825
- 41 ----- - nionde delen - 1826
- 42 ----- - tionde delen - 1829
- 43 ----- - elfte delen - 1829
- 44 (5+1) HISTORISKA samlingar ; 1-5 - Stockholm 1793-1822
- 45 HOFFMAN, Johan Adolph: Politiska anmärkingar om den äkta och oäkta stats-konsten - Stockholm - andra bandet - 1760
- 46 HOLBERGS udvalgte Comedier - Strengnäs - tredje del - 1828
- 47 (2 omr.) KELLGREN, Joh. Henr.: Samlade skrifter; 1-2, tredje uppl. - Stockholm 1811
- 48 KONGLIGA rådet fältmarskalken och grefven Magnus Stenbocks lefvernehistoria - Stockholm
- 49 ----- - förre delen - 1821
- 50 ----- - senare delen - 1821
- 51 KOTZEBUE, Aug. v.: Det märkvärdigaste året af min lefnad - Stockholm
- 52 ----- - andra delen - 1810
- 53 ----- - tredje delen - 1811
- 54 KRUSENSTERN, A. J. von: Resa omkring jorden, förrättad åren 1803, 1804, 1805 och 1806 - Örebro
- 55 ----- - första delen - 1811
- 56 ----- - andra delen - 1811
- 57 LAS CASE: Las Case's dagbok öfver Napoleons enskilda lefna och samtal med dess generaler på St. Helena - Stockholm
- 58 ----- - första delen - 1823
- 59 ----- - tredje delen - 1823
- 60 ----- - sjunde delen - 1824

- 57 LJUNGMAN, Carl Fredrich: Beskrifning om Gripsholms slott - Stockholm 1790
- 58 WENZEL, Karl Adolf: Vår Tids Historia från Fredrick den Andres död - Linköping
- förra delen - 1827
- senare delen /kansi ja nimiö puuttuvat/
- 60 MILTON: Det förlorade paradiset : poem i tolf sånger - Stockholm 1815
- 61 MONTAGU, Edward Worthly: Beträktelser öfwer fordna fria samhällens upkomst och fall lämpade til Engelandes närvarande tilstånd - Stockholm 1769
- 62 MORGAN, lady: Prophetissan i Caschimir : roman - Mariefred 1827
- 63 NAPOLEONS memoirer : anteckningar till Frankrikes historia Stockholm
- andra delen - 1824
- 64 NIPTONDE århundradets Kroenika - Örebro
- första bandet / Bredow, G.G. - 1809
- 65 - andra bandet / Bredow, G.G. - 1810
- 66 - andra bandet : tredje häftet / - - - 1810
- 67 - (?) : fjerde häftet / Bredow, G.G. - 1810
- 68 - tredje bandet / Bredow, G.G. - 1811 ? *puuttuu?*
- 69 - fjerde bandet / Bredow, G.G. - 1811
- 70 - femte bandet / Bredow, G.G. - 1812
- 71 - sjette bandet / Bredow, G.G. - 1813
- 72 - sjunde bandet / Venturini, Carl - 1814
- 73 - åttonde bandet / Venturini, Carl - 1814
- 74 - nionde bandet / Venturini, Carl - 1815
- 75 - tionde bandet / Venturini, Carl - 1816
- 76 - elfte bandet / Venturini, Carl - 1816
- 77 - tolfte bandet / Venturini, Carl - 1817
- 78 - trettonde bandet / Venturini, Carl - 1824
- 79 - fjortonde bandet / Venturini, Carl - 1824
- 80 - femtonde bandet / Venturini, Carl - 1826
- 81 - tjugonde fjerde häftet / Venturini, Carl - 1823
- 82 - tjugonde sjette häftet / Venturini, Carl - 1824
- 83 NYTTIGE och lustige historier /nimiölehti puuttuu/
- 84 ODALMANNEN : populär Tidskrift utgifven af Hans Järta - Fahlun
- andra delen - 1824
- 85 - bihang till första häftet af Tidskriften Odalmannen - 1824
- 86 O'NEARA, Barry E.: Napoleon i Landsflykt eller Rösten ifrö St. Helena, innehållande Napoleons tankar och omdömen - Stockholm 1823
- 87 PRADT, M. de: Om Spanska Koloniernas revolution och nuvarande frihetskrig - Stockholm 1818
- 88 RAPP, Jean: Memoirer af Franska Generalen och Adjutanten hos Kejsar Napoleon Grefve Jean Rapp : efter hans död utgifna af hans familj - Stockholm 1825
- RICHARDSON, Samuel: Miss Clarissa Harlowes historie i en samling af brefve - Kiöbenhavn

- 89 - förste deel - 1783
 90 - anden deel - 1783
 91 - tredje deel - 1784
 92 - fjerde deel - 1786
 93 - femte deel - 1786
 94 - sjette deel - 1787
 95 - syvende deel - 1788
 96 - attende deel - 1788
 97 S: T CONSTANT, I. L. Ferri de: London och Engelska Nationen
 1-3 - Linköping 1808
 SAINT-PIERRE, Bernardin de: Forsökningar uti naturen -
 Stockholm
 98 - första delen - 1821
 99 - andra delen - 1821
 100 - tredje delen - 1822
 101 - fjerde delen - 1822
 102 - femte delen - 1822
 103 - sjette delen - 1822
 104 - sjunde delen - 1823
 105 SCHRÖKH, Johan Matias: Lärobok i allmänna werlds-historien
 til unga studerandes tjenst - Stockholm 1785
 106 SCOTT, Walter: Nigels äfventyr i trene delar - Stockholm
 1827
 SEGUR, de: Napoleons och stora arméens historia år 1812 -
 Stockholm
 107 - första delen - 1825
 108 - tredje delen - 1825
 109 SEILER, Georg Fredrik: Skolebok för borgares och allmogens
 barn - Stockholm 1802
 110 SJÖGREN, And. Joh.: Anteckningar om församlingarne i Kemi-
 Lappmark - Helsingfors 1828
 111 SVENSKA riksdagerne imellan åren 1719 och 1772 : första
 riksdagen år 1719 med ett bihang - Stockholm 1825
 112 TARNOW, Panny: Bref öfver St Petersburg - Åbo 1820
 113 TESSIN, C.G.: Tessin och Tessiniana - Stockholm 1819
 114 WIDSELL, Henr. : Epitome Repetitionis Theologicae - 1734
 /nimitä kšain kirjoitettu/
 VIDOCQ: Anteckningar - Stockholm
 115 - förre delen - 1829
 116 - andra delen - 1830
 117 VOLTAIRE biografiskt utkast - Stockholm 1820
 118 /ZIEGLERMANN/: Mercier öfver ensamheten och dess inflytelse
 på sinne och hjerta - Stockholm 1800
 119 IRELINE öfver Victor Koreau Namnkunnig Hjelte och Mennis-
 kovän - Linköping 1821

Vuoden 1830 jälkeen painetut teokset

- d'ARVILLE, Dumont: Verldsomseglaren eller sammendrag af de upptäcktsresor, som blifvit verkställda kring jorden och förnämligast i Stilla Hafvet ifrån och med 1520 till och med 1831 - Stockholm
- 120 - första delen - 1836
 121 - andra bandet - 1836
 122 - tredje bandet - 1836
 123 - femte bandet - 1837
 124 - sjette bandet - 1838
 125 - sjunde bandet - 1839
- ATTERSON, P.D.A.: Lycksalighetens ö, sagospel i fem äventyr - Örebro
- 126 - förra avdelningen - 1854
 127 - senare avdelningen - 1854
- 128 AURA VII : Balder den Gode, Den lilla herdegossen - Åbo 1848
- 129 AURA VIII : Man och Hustru /ym./ - Åbo 1849
- 120 AURA XIII : Bekännelse är icke tro / Grace Kennedy - Åbo 1854
- BECKER, Carl Fredrik: Verldshistoria - Upsala
- 131 - första häftet - 1835
 132 - andra bandet - 1836
 133 - tredje bandet - 1836
 134 - fjerde bandet - 1836
 135 - femte bandet - 1837
 126 - sjette bandet - 1837
 127 - sjunde bandet - 1838
 128 - åttonde bandet - 1838
 129 - nionde bandet - 1839
 130 - tionde bandet - 1839
 131 - elfte bandet - 1840
- BERTUCH, A. V. : Under-kabinett eller interessanta berättelser om ovanliga och märkvärdiga tilldragelser på vår jord och bland dess invånare - Carlshamn
- 132 - första delen - 1836
- BIBLIOTHEK för de nyaste resbeskrifning - Stockholm
- 142 - sjette bandet : Konstantinopel år 1826 / Charles Mac Farlane - 1831
 144 - sjunde bandet : Konstantinopel år 1826 / Charles Mac Farlane - 1831
 145? - åttonde bandet : Upptäcktsresa i Baffinsviken / John Ross - 1833
- 146 BIRCH, David Seidelin: Naturen, mennesket og borgeren; ellefte udgave - Kjøbenhavn 1844
- 143 BLADH, C.E.: Resa till Montevideo och Buencos Ayres - Stockholm 1839
- 148 BRONIKOWSKI, Alexander: Romantiska berättelser utur Polens historia - Linköping 1832

1830 - jatk.

- BRONIKOWSKI, Alexander: Polen i sjuttonde århundradet eller Johannes den tredje, Sobieski och hans hof - Linköping
 149 - andra delen - 1833
 150 +) - fjärde delen - 1834
- 151 COLERIDGE, Henry Nelson: Sex månader i Westindien år 1825 - Linköping 1835
- 152 DE CAMOENS, Luis: Lusiaderna, hjälte-dikt - Stockholm 1839
- 153 DE LE ROI, J.: Profeten Elia - Stockholm 1894
- 154 DIETZSCH, Carl Friedrich: Otto von Kotzebue's nya resa omkring jorden under åren 1823, 24, 25 och 26 bearbetad för ungdomen - Linköping 1831
- 155 På DIVANS-Bordet : romantiska skildringar / af Almqvist, /ym./ - Stockholm 1846
- 156 ELIOT, George: Silas Marner, Raveloen kankuri - Helsinki 1869
- 157 ERSLEV, Ed.: Allmän geografi för folkskolor och den första undervisningen; andra uppl. - Wiborg 1872
- 158 FÄLLMAN, Jakob: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken, första och andra året - Borgå 1844
- 159 FINELIUS, K. A.: Föreläsning till lärobok i Finlands historia - Helsingfors 1850
- 160 FINSK tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik - Helsingfors 1876; yttesid.: FINSK tidskrift 1877 : förra halfåret
- 161 FINSK tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik - Helsingfors - förra halfåret 1877
- 162 ? - senare halfåret 1877
- 163 FINSK tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik - Helsingfors - förra halfåret 1882
- FRYXELL, And.: Berättelser ur svenska historien - Stockholm
 164 - första delen; 10. uppl. - 1866
 165 - tredje delen; 7. uppl. - 1866
 166 - femte delen; 6. uppl. - 1863
 167 - sjunde delen; 4. uppl. 1864
 168 - åttonde delen; 4. uppl. - 1864
 169 - nionde delen; 3. uppl. - 1862
 170 - tionde delen; 3. uppl. - 1861
 171 - elfte delen; 3. uppl. - 1859
 172 - tolfte delen; 4. uppl. - 1867
 173 - trettonde delen; 3. uppl. - 1863
 174 - fjortonde delen; 3. uppl. - 1867
 175 - femtonde delen; 2. uppl. - 1858
 176 - sjuttionde delen; 2. uppl. - 1862
 177 - adertionde delen; 2. uppl. - 1862
 178 - tjugonde delen; 2. uppl. - 1863
 179 - tjugondeandra delen - 1856
 180 - tjugondefjärde delen - 1857
 181 - trettiondefjärde delen - 1864
 182 - trettiondefjärde delen - 1864

1830 - jatk.

- y - trettiondeåttionde delen - 1868
 183 - trettiondefemte delen - 1866
 184 - trettiondesjette delen - 1866
 185 - trettiondesjunde delen - 1868
 186 - x) - trettiondenionde delen - 1869
 187 - fyrtionde delen - 1871
 188 - fyrtiondeandra delen - 1873
 189
 190 GEIJER, Erik Gustaf: Konung Gustaf Wasas och hans söners historia - Stockholm 1836
 191 GEIJER, Erik Gustaf; Konung Gustaf II Adolfs och drottning Christinas historia - Stockholm 1836
 192 GEIJER, E. G.: Konung Gustaf III:s efterlemnade och femtio år efter hans död öppnade papper - Upsala - första delen - 1843
 192 GERARD, Claude: Psykologiska gåtor - Stockholm - första delen - 1868
 194 - andra delen - 1868
 195 - tredje delen - 1868
 196 GERVINUS, G.G.: Inledning till nittonde århundradets historia - Stockholm 1853
 GIBBON, Eduard: Historia om Romerska kejsardömetts aftagande och fall - Örebro
 197 - tolfte delen - 1831
 198 - trettonde delen - 1831
 199 - fjortonde delen - 1832
 200 - femtonde delen - 1833
 201 - sextonde delen - 1834
 202 GRANBERG, P. A.: English and swedish pocket-dictionary eller Engelskt och Swenskt Hand-Lexikon - Örebro 1832
 203 HOFBERG, Herm.: Skildringar ur svenska folklifvet - Stockholm 1878
 204 HOLBERG:s komedier - Strengnäs - sjätte del - 1832
 +)
 205 KEY, Emil: Försök till Svenska tidningspressens historia - Stockholm - första delen : 1634-1719 - 1883
 206 KOSKINEN, Yrjö: Finlands historia från den äldsta tiden intill våra dagar - Helsingfors 1874
 207 KOSKINEN, Yrjö: Finlands historia för folkskolornas behof - Helsingfors 1873
 208 LEVIN, P.A.: Försök till sundhetslära för folket - Örebro 1864
 209 LUTHER: Doct. Mårt. Luthers Lilla Cateches med förklaring Helsingfors 1865 /etukansi osittain poissa/
 210 LÄRKAN : poetisk kalender 1845 - Helsingfors 1845
 211 LÄSNING för folket - Stockholm - sjätte bandet - 1874
 212 MECHLIN, L.: Suomen perustuslakiin sisällys, 2.p. - Helsinki 1899

- 213 MINKELSEN, Hans: En Sandfaerig ny viise om Peder Paars som gjorde en reise fra Callundborg til Aars - /ei painovuotta eikä kustannuspaikkaa tai painopaikkaa/
- 214 MORANI, Giovanni: Mareb och Olabides eller Friskaran i de Kantabriska Bergen - Linköping
- förra delen - 1833
- sednare delen - 1833 /yhteensid./
- 215
- 216 NUTZELBURG, Adolph: Fridens engel eller Tysklands svärd : historisk roman - Stockholm
- fjerde delen - 1864
- 217 MURRAY, Hugh: Berättelse om upptäckter och äfventyr i Afrika, ifrån de äldsta tider till den närvarande - Linköping 1835
- 218 NORDISK Familjebok : konversationslexikon och realencyklopedi - Stockholm
- första bandet - 1876
- andra bandet - 1878
- tredje bandet - 1880
- femte bandet - 1882
- 219
- 220
- 221
- 222 NORDMANN, P.: Historialliska kuvauksia hätkajoilta ja vainovuosilta - Jyväskylä 1899
- 223 NÅGRA anteckningar om och af general von Döbeln - Stockholm
- första delen - 1856
- 224 PHILIPPI, Ferd.: Pristaten St. Domingos (Haytis) historia - Christianstad 1833
- 225 /PSALMBOK/ Förslag till Svensk psalmbok för ewangeliskt-lutherska församlingarne i Storfurstendömet Finland - Helsingfors 1857
- 226 SCHILLER, J.C.F.: Schillers Werke (Bibliothek der Deutschen Nationalliteratur) - Hildburghausen
- erster Band - 1868
- fünfter Band - 1869
- 227 SCHRÖDERHEIM, Elis: Statssekreteraren Elis Schröderheims anteckningar till konung Gustaf II:s historia jemte brefvexling emellan konungen och honom - Örebro 1851
- 228 /SHAKESPEARE, William/: Shakespeare's Dramatiska Arbeten - Lund
- tredje delen - 1848
- fjerde bandet - 1848
- femte bandet - 1848
- sjette bandet - 1849
- tionde bandet 1850
- elfte bandet - 1851
- tlfte bandet - 1851
- 229
- 230
- 231
- 232
- 233
- 234
- 235
- 236 SKILDNINGAR ur det inre af dagens historia - Stockholm 1834
- 237 SKILDNINGAR ur det inre af dagens historia; andra upplagan jemte tillägg - Stockholm 1834

- 236 SKÖLDBERG, Pehr Benjamin: Beskrifning öfver Skandinaviska
halvön - Stockholm 1846
- 241 SMÅ berättelser ur Finlands historia - Helsingfors
- 2:dra häftet - 1873
- 248 STANLEY, Henry M.: Genom de svartes verldsdel 1-2 -
Stockholm 1878
- 247 SUNDLER, Theodor: Norden i Physiskt, Historiskt och Po-
litiskt hänseende betraktad eller utförligt geo-
graphiskt lexikon - Örebro
- andra bandet - 1834
- 242 TILL minne af Gustaf Adolf-festen i Tyskland 1682 -
Stockholm 1882
- 243 TOPELIUS, Z.: Boken om vårt land (läsebok för de lägsta
läroverken i Finland) - Helsingfors 1875
- 244 UNONIUS, Gustaf: Minnen från en sjuttonårig vistelse i
Nordvestra Amerika - Upsala
- Första delen - 1861
- 245 WENSTRÖM, Carl Edmund: Teckningar utur Luthers lif -
Stockholm 1846
- 246 VERNE, Jules: De geografiska upptäckternas historia -
Stockholm
- I - 1880
- 247 VERNE, Jules: Jordan rundt på åttio dagar; andra upp-
lagan - Stockholm 1873 /kannet puuttuvat/
- 246 VETENSKAP för alla - Stockholm
- första bandet - 1878
- 247 - senare bandet - 1879
- 250 - tredje och sista bandet - 1880
- WOLFF, O.L.B.: Neues elegantestes Conversations-Lexicon
für Gebildete aus allen Ständen - Leipzig
- erster Band - 1843
- 251 - zweiter Band - 1843
- +) - Korjauslisäykset:
- 253 BUCKLE, Henry Thomas: Civilisationens historia i England -
Stockholm
- första delen - 1871
- HEIKKILÄ, Amandus: Niityillä ja vainioilla : lapsille ja
nuorille-kertonut. - - Helsinki-1898
- UR Folkens Häfder : tidskrift utgifven af Skllskapet för
nyttiga kunskapers spridande - Stockholm
- 1877 : första häftet - 1877
- 254 - 1878 : - 1878
- 254 - 1879 - 1879

KIRJAKAAPIN KOKOELMA INVENTOITU tämän luettelon mukaan marras-joulukuussa 1999.

Kirjat luettelon mukaisessa numerojärjestyksessä kaapin ylähyllyn takariviltä alkaen.

Huom. Kirjarekisteriin kuulumatonta 1800-luvulla painettua materiaalia on myös alakerran varaston perimmäisellä hyllyllä.

ja joltakin huoneesta

Lisäyksiä ennen vuotta 1830 painettuihin: